

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2023

Rusínský kongres | Opustil nás Ivan Pop | Kino na Podkarpatsku
| Profil Floriana Zapletala | Kostel v Dobříkově žije | Zbojník
Dovbuš ve filmu | Cikánská škola v Užhorodě | Zdravotnice
z Podkarpatské Rusi v čs. vojenských jednotkách za druhé
světové války | Věra Lendělová: Karpatům

O přátelích, válečné pomoci a boji s korupcí

Původně jsem se chtěla věnovat Světovému kongresu Rusínů, který se konal letos na sklonku léta. Ale textů na toto téma máme v čísle víc, a hlavně - aktuálně mě zaujal nedávno publikovaný komentář senátora Tomáše Jirsy (*Právo* 16. 9. 2023), zasvěceně hovořící o situaci na Ukrajině, na Zakarpatí pak zvláště. Má název *Zelenského zápas s oligarchy* a připomíná mimo jiné, že současný ukrajinský prezident nastupoval do funkce s programem boje proti korupci a oligarchii, a že své sliby také plní. Nepolevuje ani v současném válečném čase.

„Na Ukrajinu jsem jezdil posledních dvacet let. Jako senátor služebně do Kyjeva a jako starosta Hluboké nad Vltavou na dovolenou do našeho partnerského města v půvabném Zakarpatí,“ píše autor. „Když jsem se tam lidí při různých příležitostech ptal, co je nejvíc tíží, odpovídali, 'oligarchie a korupce'.

Starosta našeho partnerského městečka si ale časem začal pochvalovat, že situace se přece jen zlepšuje, že už nemusí platit výpalné veliteli místní policie.“

Jirsa konstatuje, že „boj proti korupci nese své ovoce v praxi“ a uvádí konkrétní příklady, jak ukrajinský stát zasahuje proti korupci a oligarchům. Internet prozradil, že partnerským městem Hluboké nad Vltavou je podkarpatská Koločava (kromě jiných měst), a to od roku 2018. Jihočeské město s ní tehdy uzavřelo partnerskou smlouvu při příležitosti stého výročí vzniku ČSR. Vzájemně přátelství se projevuje různými formami spolupráce, společnými akcemi a vzájemnými návštěvami. Pak ovšem přišla brutální ruská agrese a válečné útrapy. Vedení i občané Hluboké ihned po začátku války přispěchali na pomoc. Mimo jiné nabídli ubytování uprchlíkům. Loni jich přijelo 62, pro všechny se našlo místo.

Příkladně rychlá a účinná pomoc. (Další informace jsme získali z webových stránek Hluboké a část uveřejňujeme uvnitř tohoto čísla.) Přitom to určitě není ojedinělý případ, o dalších se jen možná veřejně nepsalo, nebo unikly veřejné pozornosti. Ale neměly by. Zvláště ne teď, ve druhém roce dlouhých bojů. Pozorujeme, že někteří lidé, kteří dříve aktivně pomáhali, se už unavili, zvykli si, že to prostě „tak je“. Pár jich dokonce možná podlehlo „mírotvorným“ hláškám křikounů, kteří vyzývají Ukrajinu ke kapitulantskému ukončení války, to znamená ke kapitulaci a ztrátě území.

Neměli bychom zapomínat, ani přestat s podporou a pomocí. Ruské rakety dopadají příliš blízko nás.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Koločava

Foto Tomáš Pilát

SETKÁNÍ VE VOJVODINĚ Novi Sad, srpen 2023: Světový kongres Rusínů

V tradičním dvouletém odstupu po setkání Rusínů v polské Krynici se uskutečnil ve dnech 17. až 19. srpna 2023 v srbské Vojvodině v pořadí již 17. Světový kongres Rusínů. Souběžně proběhlo 11. Mezinárodní fórum rusínské mládeže.

Ve čtvrtek 17. srpna odpoledne, ještě před samotným jednáním kongresu, se konalo setkání delegátů a hostů v Kočuru (Kouyp, část obce [opštiny] Vrbas). Odehrálo se v místní pobočce rusínské národní rady (menšinová samospráva), v průběhu bylo možné si prohlédnout také řeckokatolický kostel. Následně se účastníci přesunuli do rusínského kulturního centra v Novém Sadu.

Samotné jednání probíhalo 18. a 19. srpna v prostorách univerzity v Novém Sadu. Delegáty a hosty kongresu úvodem pozdravili zástupci města, autonomní oblasti Vojvodina a srbského parlamentu. Poté byly předány ceny Vasila Turoka-Heteše a Ivana Manajla *Pro Arte Ruthenorum*. Cenu Vasila Turoka za rok 2023 získal Vladimír Protivňák, bývalý předseda Rusínské obrody na Slovensku, spoluzakladatel Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích a dlouholetý tajemník Světového kongresu Rusínů. Cenu Ivana Manajla dostali sochař, malíř a grafik z Vojvodiny Silvester Makaji a v Maďarsku žijící

podkarpatský malíř Petro Feldeši. Úspěšný bohužel nebyl návrh Společnosti přátel Podkarpatské Rusi na ocenění folklorního souboru Skejšan cenou Vasila Turoka.

Následovala vystoupení a zprávy českého předsedy kongresu Paula Roberta Magocsiho, předsedy Světové rady Rusínů Stepana Ljavince a delegací z jednotlivých států (Srbsko, Ukrajina, Rumunsko, Chorvatsko, Polsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko, USA a Kanadou).

Pokračování na straně 3

POZVÁNKA

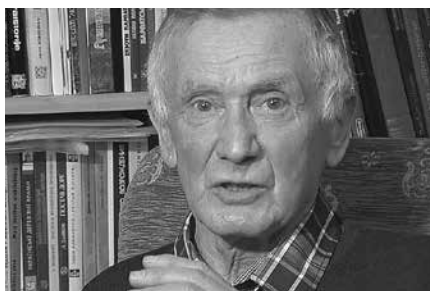
Časopis Plav, měsíčník pro světovou literaturu zve na křest rusínského čísla literárního časopisu PLAV, který proběhne 23. října od 19:00 v Čítárně Unijazz (Husitská 22, Praha 3).

Multižánrový večer ku příležitosti uvedení čísla přinese nejen četbu literatury, ale i hudbu a zpěv, audiovizuální projekce a jiné umělecké počiny inspirované pestrými obrazy autorů a autorek rusínských enkláv roztroušených po střední Evropě. Poputujeme od polských Lemků přes básně z ukrajinského Zakarpatí a až k vojvodinskému vesnickému undergroundu.

Odešel profesor Ivan Pop

Zkraje podzimu nás zastihla smutná zpráva: po těžké nemoci nás opustil Ivan Pop, významný historik, a uměnovědec, autor řady historických knih i statí a studií publikovaných v periodikách. Zemřel v symbolický den 14. září, což je i datum odchodu prezidenta T. G. Masaryka (1937). Po profesoru Popovi zůstalo úctyhodné dílo, z něž budou ještě dlouho čerpat vědci i zájemci o rusínské dějiny. Jeho osobnosti a tvorbě věnoval náš časopis obsáhlý článek v č. 2/2023 k pětadesátinám, z něž část citujeme.

V Česku vydal Ivan Pop několik základních publikací, které seznamovaly českou veřejnost s dějinami Podkarpatské Rusi a

Rusínů. V ediční řadě Stručná historie států nakladatelství Libri vyšla příručka Podkarpatská Rus, tamtéž obsažné Dějiny Podkarpatské Rusi v datech a Podkarpatská Rus

- osobnosti její historie, vědy a kultury. Publikoval hojně i na Slovensku, kde mj. vyšly slovensky Malé dejiny Rusínov. O dějinách Podkarpatské Rusi v době druhé světové války napsal knihu Podkarpatskaja Rus'- Karpats'ka Ukrajina - Kárpátaljai terület - Zakarpats'ka Ukrajina 1938-1945 jejíž stěžejní kapitolou je podrobné pojednání o procesu „předání“ Podkarpatské Rusi prezidentem a vládou Československa Stalinovu Sovětskému svazu. Historické práce I. Popa nejsou pouze rekonstrukcí dějin Podkarpatské Rusi a Rusínů, ale znamenají zároveň přínos pro historiografii Československa.

ap

Pomoc přátelům

Vracíme se k úvodníku tohoto čísla a uvádíme podrobnosti o humanitárních počinech města Hluboká nad Vltavou, které na první straně zmiňujeme. Uskutečnily se loni, brzy po začátku ruské invaze na Ukrajinu. V těchto dnech jsme však - pro upřesnění starších údajů ze sítě - osobně oslovili senátora a starostu Hluboké, zda v jeho městě stále trvá odhodlání pomáhat uprchlíkům. Tomáš Jirsa nám potvrdil, že samozřejmě ano. Někteří z loňských uprchlíků se už vrátili domů (sám jich hostil ve svém domě několik), jiní zůstali. A podle senátorových slov by ve městě rádi přijali i další. Také proto, že v Hluboké nad Vltavou potřebují dělné ruce - a ukrajinské ženy se osvědčily...

S panem senátorem Jirsou se v blízké době jistě sejdeme; rádi bychom s ním pro náš časopis udělali rozhovor o jeho oblíbeném Zakarpatí i o uprchlících v Hluboké.

„Na Podkarpatskou Rus do Koločavy jezdíme 15 let, když začala válka, samozřejmě jsme tam volali, zda nepotřebují pomoc,“ uvádí starosta Hluboké nad Vltavou Tomáš Jirsa.

Starosta Koločavy s ním původně mluvil o 30 lidech, kteří by ubytování potřebovali. Postupně se toto číslo vyšplhalo až ke stovce. Do Hluboké tak po třicetihodinové namáhavé cestě dorazilo 62 ukrajinských žen a dětí. Ostatní našli útočiště v jiných městech u příbuzných a známých.

Vedení města Hluboká vyzvalo své obyvatele ke spolupráci. Pokud ukrajinským rodi-

nám poskytnou ubytování, základní výdaje uhradí město. Podle starosty už se nabídl velké množství lidí ochotných otevřít své domovy.

Pomoc je k dispozici po celých jižních Čechách. Například společnost Správa domů v Českých Budějovicích dává k dispozici 15 bytů různých velikostí. Lékaři zdarma ošetřili ženy a děti z Ukrajiny.

Jednou z žen, které do Hluboké přijely, je šestadvacetiletá Lina. Spolu s ní dorazili také dvouletý syn, Linina matka a tchyně. Lina se do Čech vydala po společné dohodě s manželem, který se momentálně v jejich rodném městě podílí na budování zákopů.

„Jenom na hraničním přechodu jsme strávili asi 16 hodin. Jsme vděční všem dobrovolníkům, kteří vybudovali centra, kde jsme se mohli ohřát. Jinak bychom se museli obrátit nazpět, nešlo to,“ vypráví Lina.

„Věříme v dobrou budoucnost. Právě teď ale nejsem schopná odhadnout, jak dlouho takhle situace může trvat,“ říká další z Ukrajinek Marijana.

„Chtěla jsem věřit, že je to noční můra. V mé čtvrti byly tanky,“ říká Ukrajinka Olesava. jako jediná z žen mluví česky. Uprchlá spolu s jedenáctiletou dcerou a čtrnáctiletým synem. „Na hranicích se o nás krásně postarali. Pomohli nám se zavazadly. Domluva mezi starosty našich měst byla úžasná,“ uvádí.

red

Foto Jan Čopík

Ljubica Njarady, učitelka rusínského gymnázia, Valerij Padjak, historik a vysokoškolský pedagog a Slavko Oros, editor a vedoucí rusínského vysílání Rádía a televize Vojvodiny.

Jura Kapac za řečnickým pultem kongresu

KRÁTCE

* **Další česká stopa v Užhorodě.** Díky neúnavné aktivitě vedení užhorodského Klubu TGM přicházejí zajímavé zprávy o nových počinech naší správené organizace. Z nejčerstvějších uvádíme, že na adresu Klubu dorazilo z Ukrajinské pošty povolení k umístění pamětní desky na budově někdejší pošty v Poštovní ulici v Užhorodě, kterou projektoval významný český architekt Josef Gočár. Deska připomíná jeho význam. Byla rovněž vytištěna obálka s dobovou fotografií užhorodské pošty z roku 1932 a známka s Gočárovým portrétem. Také tento počín propaguje českou a slovenskou stopu v Užhorodě. Obálka i známka vyšly díky spolupráci užhorodského Spolku Slovákov, Klubu TGM v Užhorodě a ředitele užhorodské pošty.

* **Pocta P. J. Šafaříkovi.** Dne 19. září 2023 uspořádaly Klub T. G. Masaryka a Užhorodský spolek Slovákov v Perečíně odhalení pamětní desky na počest Pavla Jozefa Šafaříka (1795-1861). Šafařík byl jazykovědec, spisovatel, literární historik, etnograf písařík česky i slovensky. Kromě toho Klub TGM ve spolu-

práci s Užhorodskou poštou vydaly obálku a známku s portrétem spisovatele, která zde byla představena. Akce se zúčastnili členové krajanských spolků, ředitel Odboru kultury, národnosti a náboženství pan Olexsandr Ljach, ředitel European Institute v Praze ing. Vladislav Stanko, a další osobnosti. Projekt pamětní desky finančně podpořilo MZV ČR a European Institute Praha.

* **Poslední korektury kolektivní monografie Čtvrtstoletí spolu. Československo a Podkarpatská Rus** byly dokončeny a publikace předána do tisku. Vedení Národního archivu děkuje všem, kdo se na ní podíleli, za trpělivost a spolupráci; zvláštní dík náleží grafičce Magdě Fišerové za práci spojenou s přípravou publikace slučující několik jazyků.

SETKÁNÍ VE VOJVODINĚ

Dokončení ze strany 1

Stepan Ljavinec referoval o činnosti rady od kongresu v Krynici. Začala další fáze rusko - ukrajinské války, kterou Světová rada Rusínů jednoznačně odsoudila. Jako nebezpečné se v této souvislosti také jeví, že ukrajinské státní orgány ne vždy rozlišují mezi symboly rusínskými a ruskými. V prosinci 2022 uskutecnila Služba bezpečky Ukrajiny (tj. civilní kontrarozvědka) razii v pravoslavném chrámu Krista Spasitele v Užhorodě, rusínské symboly a tiskoviny byly označeny za „separatistický“ materiál. Pokračují snahy o uznání práv Rusínů na Ukrajině. Předseda Ljavinec zrekapituloval komunikaci s představiteli Benátské komise (poradní orgán Rady Evropy pro otázky ústavního práva), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Evropské unie, Slovenska, Ukrajiny i dalších států a organizací. Vyjádřil podporu vstupu Ukrajiny do Evropské unie a naději, že přes evropské instituce bude možné vyvolat reálný dialog o právech Rusínů na Ukrajině.

Mluvíci delegaci z jednotlivých států ve svých prezentacích informovali o činnosti spolků za uplynulé dvouleté období. Mluvili o kulturních akcích a festivalech, vydávaných časopisech, o vysílání audiovizuálních sdělovacích prostředků. Informovali také o knihách v rusínském jazyku a překladech knih s tematikou rusínské historie do většinových jazyků příslušných států. Tématem zpráv bylo rovněž sčítání lidu, jež nedávno proběhlo v řadě států s rusínskou menšinou. Např. na Slovensku se přihlásilo k rusínskému mateřskému jazyku méně lidí (38 679 v porovnání s 55 469 v roce 2011). Zaznělo tak, že je třeba vnímání rusínství jako své národnosti dostat více do rodin. Také je třeba apelovat na bohoslužby v rusínském jazyce a usilovat o získání funkcí funkcí pro představitel Rusínů v politice, neboť tam se rozhoduje.

Tajemník a členové revizní komise informovali o hospodaření Světového kongresu Rusínů. Kongres má pouze malý rozpočet v řádu jednotek tisíc EUR. Většina příjmů plyne z příspěvků členských organizací.

Velký rusínský znak, schválený na 17. Světovém kongresu Rusínů

Součástí programu byla rovněž prezentace vědeckých a vydavatelských počinů. Doc. Valerij Padjak působící v Ústavu rusínského jazyka a kultury Prešovské univerzity v rámci svého vystoupení představil knihu „Moja lira i kumbal“. Obsahuje některé z textů Alexandra Duchnoviče převedené do moderního rusínského jazyka a opatřené komentáři. V rámci debaty docent Padjak zdůraznil, že pokud má národ literaturu, nedá se jeho existence popřít. Profesorka Olena Duč-Fajfer z Jagellonské univerzity v Polsku mluvila o národu, asimilaci a o skutečnosti, že zajímavý (národní) život probíhá i na periferii.

První den jednání proběhlo rovněž fórum rusínské mládeže. Novou předsedkyní se stala Světlana Bojčuk z Rumunska. Souběžně probíhala práce komisí. Byly ustanoveny komise pro kulturu, pro vzdělávání a jazyk, pro historii, pro informace a vydavatelství a pro turistiku a granty.

Druhý den jednání začal zprávami předsedy komisi, kteří informovali o záměrech na období 2023 až 2025. Členové komisi však mezi kongresy většinou příliš nekomunikují, je proto otázkou, nakolik se cíle podaří splnit. Oproti kongresu v Krynici byla následná diskuse delegátů poměrně krátká. Na návrh Milana Jána Pilipa kongres schválil nový velký znak Rusínů, jenž je inspirován velkým státním znakem meziválečného Československa.

Bylo také schváleno nové sídlo Světového kongresu Rusínů. Nově bude sídlit na adrese Muzea rusínské kultury v Prešově (Masarykova 20). 71 přítomných delegátů schválilo členy

nové Světové rady Rusínů. Za Českou republiku se členem rady stal Jurij Kapac, člen výkonného výboru Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Předsedou rady byl opět zvolen Stepan Ljavinec (člen rady za Maďarsko). Tajemníkem kongresu zůstal Vladimír Protivňák. O pořadatelství dalšího kongresu v roce 2025 se přihlásilo Rumunsko. Podle předběžných propozic by se mělo jednání uskutečnit v Bukurešti v prostorách rumunského parlamentu. Na závěr jednání kongresu podepsali předsedové členských organizací Memorandum o dlouhodobé spolupráci.

Závěrečný program proběhl v Ruském Keresturu (Руски Керестур, část obce [opština] Kula). Bylo tu možno navštívit nejen Festival papriky, jejímž pěstováním je Kerestur známý, ale také budovu muzea (stará budova rusínského gymnázia, sídlí zde také menšinová samospráva - rusínská národní rada [<http://rusini.rs/>]) či rusínského divadla.

Ve Vojvodině (v době existence Jugoslávie) byli Rusíni jako národnost uznáváni i v období tzv. reálného socialismu. Dlouhodobě zde proto působí školy s rusínským vyučovacím jazykem (základní škola i gymnázium). I ve Vojvodině však Rusíni měli a mají značné obtíže. V osmdesátých letech 20. století odešli mnozí v důsledku hospodářských problémů do zahraničí. V devadesátých letech se potíže dále prohloubily kvůli sankcím uvaleným na Svazovou republiku Jugoslávii. Uprázdňené domy po Rusínech obsazovali srbští uprchlíci z Bosny či Chorvatska. Ze strany většinového srbského obyvatelstva byl zájem převzít gymnázium, jež vykazovalo relativně malé počty studentů. Podařilo se ho udržet i díky studentům z Podkarpatské Rusi. Pokles lidí hlásících se k rusínské národnosti v Srbsku (Vojvodině) však stále pokračuje. V roce 1971 se za Rusíny ve sčítání lidu přihlásilo 20 608 osob, 18 052 v roce 1991, v roce 2011 pak 14 246 a 11 483 v roce 2022. Nejvíce Rusínů (3 595) žije v opštině Kula, jejíž součástí je Ruský Kerestur (popis2022.stat.gov.rs, stat.gov.rs).

JAN ČOPIK

Část usnesení kongresu
otiskujeme na str. 4 tohoto čísla

Byl bych rád, aby se vědělo o rozsáhlých kulturních i společenských aktivitách Rusínů v Česku, říká Jura Kapac

Oficiálním zástupcem Česka ve Světové radě Rusínů je Společnost přátel Podkarpatské Rusi. Na nedávném Světovém kongresu byl do předsednictva rady na příští dva roky, tedy na období let 2023-2025, zvolen náš člen Jura Kapac. Mladý Rusín, který má velké plány. Mluvili jsme s ním hned po jeho návratu z Nového Sadu.

S jakými ambicemi jste místo v Radě přijal?
Chtěl bych se pokusit zahrnout rozsáhlejší spolupráci rusínských spolků v naší zemi. Máme tu více organizací, a spolupráce mezi námi není vždycky úplně ideální. Například v oblasti informovanosti. Informace, které se k nám z různých zdrojů dostávají, mezi sebou sdílíme nedostatečně. Není jich moc, přesto by se mě-

ly dostat ke všem. Ty spolky, které o to budou stát, bych chtěl držet neustále v obraze. Všichni, kterým na tom záleží, by měli vědět, co se odehrává jednak ve Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, jednak obecně s rusínskou menšinou v České republice. Jaké aktivity vyvíjí, jaké akce se tu pořádají, obecně - co se u nás kolem Rusínů a jejich přátel děje.

Tím tedy začnete?

Ano. V další fázi bych chtěl přitáhnout k naší činnosti a k problematice Rusínů nové zájemce. Víme, že se kvůli válce na Ukrajině do Česka nastěhovalo hodně uprchlíků, mezi kterými jsou i Rusíni z Podkarpatska. Někteří by možná měli zájem vstoupit do naší organizace nebo se podílet na životě naší diaspory, naší menšiny. Uvidíme, co se za ty dva roky podaří.

To spojení zní možná paradoxně, nicméně: chcete i do budoucna vyvázet českou rusínskou kulturu do světa?

Samozřejmě. Na kongresu v Novém Sadu jsme zmiňovali, že se naši členové ve spolupráci s Rusíny z Podkarpatska čile podílejí na různých aktivitách, třeba kulturních nebo například v oblasti překladu počítačových her. Nebo vytvářejí online webové projekty týkající se rusínské literatury, hudby, folklóru a dalších oblastí života. A samozřejmě, a to se vracím k té informovanosti, by o tom měli vědět všichni Rusíni. Možná si někdo řekne: zase tolik Rusínů tady v České republice není, a tak se tu nic moc neděje, ale není to tak. Jen o tom spousta lidí asi neví. To bych chtěl změnit.

TOMÁŠ PILÁT

Rezoluce Světového kongresu Rusínů (část)

Otiskujeme podstatnou část rezoluce 17. světového kongresu Rusínů v ruském znění, pro lepší srozumitelnost však psané latinkou. V této podobě ji publikoval i server rusyn.sk. Chceme zachovat originální ruské znění textu a zároveň soudíme, že obsahu budou dobře rozumět i čeští čtenáři.

Rezoluční delegativ XVII. Svitovoho kongresu Rusyniv

Preambula

Svitový kongres Rusyniv (SKR) vece jak 32 rokov združuje rusyňský nacionalno-kulturný organizacii dijuči na Slovaki, v Poľši, Maďarsku, Chorvatiji, Rumuniji, Serbiji, Českij republici, na Ukrajinu, v Kanadi i Spojených štatach Ameryký...

Keďže karpatský Rusynův ne majúť svoju materyňsku deržavu, Svitový kongres Rusyniv bere na sebe kompetencii realizacii i reprezentacii prav Rusyniv na osnovi Memoranduma o dovhodobij spivpraci, pidpysanoho čleňskyma organizacijama Svitovoho kongresu Rusyniv.

Storoný memorandumu dohovoryly s'a na vzajemnij medžinarodnij spivpraci i koordinacii, kotra bude obs'ahovaty slidujuči oblasti: pidpora iniciativ, kotry veduť do uznaňa rusyňskoj narodnostnoj menšyny v deržavach svita, de rusyňský komunity realno žyjuť, reprezentacija i predstavlovaňa signatar'skych organizacij Rusyniv pry rišišnu medžinarodnych voprosiv povjazanych z rusyňskov narodnostnov menšynov, utrymovaňa sistematičnych kontaktiv z medžinarodnyma i nadnarodnyma organizacijamy... u sviti.

Svitový kongres Rusyniv vslovluje jednoznačnu solidarnost i pidporu Ukrajinu, žebý byla hodna boronyty s'a proty nezakonnoho vtorhneňa Rosiji.

SKR vitať namahý Evropskoj uniji napravlaty Ukrajinu na jij puty evropskoj integracii.

Jak poviv predseda Evropskoj rady Šarl's Mišel: Prava osob, kotry naležat do menšyn, suť centralnyma pro fundamentalny cinnosty Evropskoj uniji, i zato suť častov Kopenhageňskych kriterij vstupu do Evropskoj uniji (rešpektovaňa i ochorona menšyn).

SKR v'vražat pidporu procesu skoršoho pryjaťa Ukrajiný jak kandidata do EU.

SKR pidporuje vladu Ukrajiný, žebý byla sposobna spovnyty vsyťky požadavky, kotry treba spovnyty v zmysli dotrymaňa pravnych norm i prav nacionalnych menšyn, jaky realizujuť s'a v EU.

Karpatský Rusynův žyjuči na Ukrajinu bojujuť za oboronu jej hranic' i umerajuť za Ukrajinu, choc' do dnešneho dňa Ukrajinu na Rusyniv jak narodnost ne pryznala.

XVII. Svitový kongres Rusyniv zvertat s'a iz žadostov o rišišnu voprosiv rusyňskoj narodnosti na Ukrajinu, kotru pošylať do predstaviteliv vlady Ukrajiný, vlad krajyn, de žyjuť Rusynův, Organizacii zjedynenych narodiv, Rady Evropý i Evropskoho parlamentu.

Mý, delegaty i delegatky XVII. Svitovoho kongresu Rusyniv, apeluje na signatar'sku deržavu Ramkovoho dohovora o ochoroni narodnostnych menšyn i Evropskoj čartý regionalnych abo menšynovyh jazýkiv - Ukrajinu, **žebý svij pidpys pid dohovorem a char-tov peremynyla v praktiku i v prypadi Rusyniv.**

Žebý v slidujučim spysovaňu žyťeliv i Rusynův na Ukrajinu mohly s'a jak lojalny, zakonoposlušny i mirny žyťeli svojoj deržavy, kotry naležat ku narodnostnij menšyni, kotry majúť svij materyňský jazýk, pryholosyty s'a ku svojj identičnosti, i býly vyznaný vlastamy jak okrema narodnostna menšyna.

Delegaty XVII. Svitovoho kongresu Rusyniv v'vražajuť hluboke znepokojiňa odnosno jazýkovoho zakona pryjatoho na Ukrajinu, kotryj znyžuje prava narodnostnych menšyn na Ukrajinu, škodyť tvorihu prav na slobodne vyznaňa vlastnoho rusyn'skoho jazýka i pysma.

Delegaty XVII. Svitovoho kongresu Rusyniv pidporujuť žadost o pravo na vyznaňa rusyňskoj identičnosti na Ukrajinu, o jich prypoznaňa za okremu narodnostnu menšynu.

Rusynův na Pidkarpatu (v Zakarpat'skij oblasti Ukrajiný) do-vžny maty v'vtvorene pravo na osvitu v svojj materyňskim rusyňskim jazýku, pravo na rozvyvaňa vlastnoj kulturý, pravo na informacii poserednyctvom drukovanych i elektroničnych medij v rusyňskim jazýku, i pravo na služobne - ur'adne chosnovaňa jazýka i pysma.

Delegace z České republiky v Novém Sadu

Punkt 1

XVII. Svitový kongres Rusyniv žadat:

- vyznaty karpatskych Rusyniv za okremýj narod i avtochtonnu narodnostnu menšynu na Ukrajinu, pryznaty jim vsyťky prava v zho-di z medžinarodnyma dohovoramy, kotry Ukrajinu pidpysala,
- daty v slidujučim spysovaňu žyťeliv na Ukrajinu možlyvost identifikovaty s'a jak karpatský Rusyn v oficialnych formular'ach (žebý Rusynův na Ukrajinu maly u formular'ach spysovaňa žyťeliv okremu kolonku pro svoju narodnost - Rusyn, i okremu kolonku pro svij materyňský jazýk - rusyňskýj...
- zapysaty karpatskych Rusyniv do spysku korinnych narodiv Ukrajiný (žebý Ukrajinu vyznala Rusyniv na teritoriji Zakarpatkoj oblasti Ukrajiný za okremýj korinnýj narod,
- povnyty, z boku Ukrajiný, obovjazky, kotry v'vchoďat z Dohovoru o ochoroni narodnostnych menšyn,
- zrušyťy takzvanýj „Plan krokiv rišišnu problem Ukrajiniv-Rusyniv“ pryjatýj 7-ho oktobra 1996-ho roku, kotryj ne ohrožuje lem Rusyniv na Ukrajinu, ale i v dalšych krajynach, de žyjuť.

Punkt 2

Svitový kongres Rusyniv vslovluje počlyvost predsedovy Evropskoj rady Šarl'sovy Mišelovy, predsedytelci Evropskoj komisiji Ursuli fon der Lejen, prezidentci Slovac'koj republiky Zuzani Čaputovij, prezidentci Venecijskoj komisiji Kler Bazi Malauri, vysokomu komisar'ovy Organizacii pro bezpečnost i spivpracu v Evropi pro narodnostny menšyný Kairatovy Abdrachmanovy za to, že v'zaly do vidoma našy znepokojiňa, že prodovžujuť pozorno slidovaty, jak po sutij prochoďat dialogy z predstavitelama rusyňskoj narodnostnoj menšyny...

Punkt 3

...SKR žadat od Rady Evropý i Evropskoho parlamentu pidporoty pravo na vyznaňa rusyňskoj identity karpatskych Rusyniv, o jich prypoznaňa za okremu narodnostnu menšynu na Ukrajinu.

Punkt 4

Okreme zvertaňa delegativ je, žebý rusyňský organizacii namahaly s'a o navernuťa do chosnovaňa našoho materyňskoho jazýka pry cer'kovnych bohosluzhiňach z ciľom zastavyty proces denacionalizacii.

Rezoluční delegativ XVII. Svitovoho kongresu Rusyniv bude zahna na prezidentovy Ukrajiný, Ver'chovnij radi Ukrajiný, jak i Radi Evropý, Organizacii zjedynenych narodiv i Evropskomu parlamentu.

ŠTEFAN LAVYNEC'

predseda Svitovoho kongresu i Svitovoj rady Rusyniv, 19. 08. 2023 r.

Když na filmovém plátně kralovali Burian a Mandlová

Kina v předválečném Podkarpatsku

Statistická ročenka Československé republiky za rok 1938 v kapitole *Biografie s pevným stanovištěm* uvádí, že na Podkarpatské Rusi bylo k 1. lednu 1937 v provozu 15 kin. Kromě toho promítalo v regionu filmy několik pojízdných kin. V zemském hlavním městě Užhorodě existovala dvě kina – městské kino Passage a Radio (známé také pod názvem Urania), v Mukačevě kino Scala, v Berehově kino Alhambra a Corso, v Chustu Slovanský dům, v Perečině kino Runa, ve Velkém Berezném, Sevljuši, Tačově a v Slatinských Dolech vlastnily kina tělocvičné jednoty Sokol. Zbývající kina byla vlastněna jinými provozovateli.

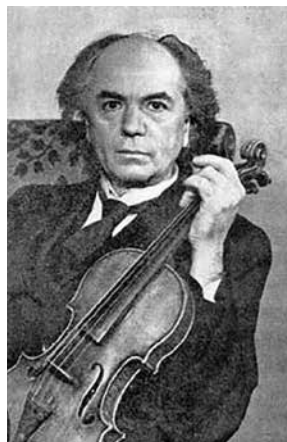
Kino Corso v Berehově

Dokud máš maminku (O. Korbelář, A. Nedošínská, L. Baarová), americká *Tančící Venuše* (C. Gable, F. Astair), německá *Mazurka* (Pola Negri), americký film *Na západní frontě klid* (režie L. Milestone), sovětský *Nový Gulliver* (loutkový s živým hercem), americký western *Šerif z Kolorada* (K. Maynard), česká veselohra *Uličnice* (V. Ferbasová a H. Buschová), Obě hlavní představitelky se 9. ledna 1937 zúčastnily premiéry a vystoupily se zpěvem. Na jejich počest byl uspořádán banket. Pro velký zájem diváků bylo promítání filmu prodlouženo o dva dny.

Hrála se i americká *Panenka pro štěstí* (S. Temple), sovětský Cirkus (L. Orlova), ra-

uniformy vojáků, četníků a financů – od výložek až po nejrůznější distinkce a odznaky. Kdo z pamětníků projde pasáží dnes, nestačí se divit, kam se poděla ta krása a čistota...

V kinu Passage se konaly společenské události a přednášky, např. vystoupení ministra zahraničních věcí E. Beneše v květnu 1934 „Řeč o problému podkarpatoruském a jeho vztahu k ČSR“, přednášky policejního inspektora A. Zikmunda pro žactvo místního gymnázia o významu bezpečnostních opatření na silnicích a o výkonu dopravní služby, nebo smuteční shromáždění užhorodské veřejnosti k úmrtí T. G. Masaryka v září 1937.

Houslový virtuos Jan Kubelik vystoupil r. 1932 v Užhorodě

Bývalé kino Passage v Užhorodě

Foto archiv

Obě užhorodská kina měla dostatečně prostorná přizemí i balkóny. Technické vybavení bylo na úrovni a repertoár obou kin, o nichž informovaly plakáty, se dal srovnat s programy biografů v historických zemích. Poskytoval návštěvníkům možnost seznamovat se bez časového zpoždění s aktuálními filmy domácí i zahraniční produkce. Po celý rok přivážela a odvážela dráha do půjčoven velké kulaté plechové krabice s kilometry celuloidových pásků. Ve všední dny se konala vždy dvě večerní představení („mládeži do 16 let nepřístupno“ bylo dodržováno). V neděli dopoledne se konala představení pro děti, v sobotu a v neděli odpoledne pro mládež, kdy byly promítány vesměs dobrodružné filmy, lidově zvané kovbojky nebo indiánky. Někdy kina praskala ve švech, přitom ceny byly vpravdě lidové. Návštěva kina patřila ke kulturním aktivitám lidí všech vrstev a věku.

Věnujme se podrobněji repertoáru užhorodských kin v letech 1936 a 1937. Zahrnoval nejen promítání filmů, ale poskytoval prostor také pro hostování populárních herců a dalších umělců, setkávání se spisovateli, vystoupení významných hostů, pro přednášky představitelů města nebo shromáždění k důležitým událostem. Oblíbené byly i dětské karnevaly, zejména začátkem roku. Promítaly se československé filmy, dále pak snímky americké, německé, rakouské a sovětské produkce, příležitostně i filmy francouzské a maďarské. Uvedme některé z těch, jež byly na programu kina Passage (v provozu od r.1932): český snímek

kouská filmová opereta podle F. Lehára *Svět se točí kolem lásky*, nebo česká *Sextánka* (J. Marvan, V. Ferbasová, H. Vítová).

Pamětník Z. Kotas, který prožil v třicátých letech minulého století v Užhorodě dospívání, vzpomínal: „Představení pro mládež – to byly ty naše filmy. Sedávali jsme za Kč 1,20 v nej přednějších řadách. Utkvělo mi v paměti, že v kinu Passage chodila o přestávce hledištěm uvaděčka slečna Mancí a rozprašovala lesní vůni. Rodiče chodívali na večerní představení. Viděli například tehdy populární filmy *Muzikantská Liduška*, *Hej rup!*, sovětský *Celý svět se směje*, plně byly navštěvovány veselohry, v nichž hrála rozpustilá V. Ferbasová. Z té garnitury slavných herců bych měl jmenovat Buriana, Nedošínskou, Pištěka, Voskovce a Wericha... První barevný film byl americké produkce s názvem *Dcera prokletého lesa*. Kam zmizely ty zlaté klukovské časy?“

Z. Kotas dále pokračoval: „Kino Passage dostalo název podle moderně řešené Baťovy pasáže – budova se nacházela hned vedle jejího horního východu. Pasáž byla chloubou města, vedla souběžně s Korzem, jež bylo centrem Užhorodu, a byla kolem 200 m dlouhá. Vchod do dolní části se nacházel kousek od budovy městského divadla. Po levici se velkými výkladními skříněmi mohlo nahlížet do exkluzivně vybavené Baťovy prodejny s bohatou nabídkou výrobků. Mezi kinem a Baťovou prodejnou lákaly pasáží procházející výklady obchodů, mezi nimi výklad obchodníka Kofmana. Nabízel široký sortiment doplňků pro

Druhým užhorodským kinem (uvedeným do provozu r. 1928) bylo kino Radio. Nacházelo se v budově spolku Prosvita na Drugetovém náměstí. Z programu vybíráme: americké filmy *Tarzan – syn divočiny* (J. Weismuller) či *Mléčná dráha* (H. Lloyd), německé snímky *Nekorunovaný car Rasputin* (C. Veidt) a *SOS ledovec* (E. Udet), maďarský *Měsíčně 200 fix*, americký *Tajemný Mr. O' Hara* (G. Cooper) a *Fantom Londýna* (O proměně dr. Jekylla v pana Hyde), francouzský *Starý ničema* (H. Baur), český *Hej rup!* (Voskovce a Werich).

Také v kině Radio účinkovali v té době známí umělci. Konaly se tu např. koncerty vynikajícího houslisty Jana Kubelíka (16. února 1932), nebo proslulého klavíristy Rudolfa Firkušného (5. ledna 1936). Užhorodský týdeník *Podkarpatské hlasy tehdy* napsal: „Koncert byl nezapomenutelným večerem pronikavého vzrušení. V osobě R. Firkušného se soustřeďuje umění vášnivě, zaníceně a povzneseně sensibility. Jeho osobní zjev je při jeho genialitě tak podmanivý, že obecenstvo je fascinováno a nechce opustit sál.“ Rovněž přednáška básníka a spisovatele S. K. Neumana 27. května 1933 v sále kina na téma „Umění a věda v dnešní společnosti“ vyvolala zájem obecenstva. Spisovatel strávil na jaře 1933 v Užhorodě několik dní v rámci své cesty po Podkarpatské Rusi. Poznatky a dojmy z Užhorodu pak zachytil v dvoudílné knize „Československá cesta“.

Tolik stručně ohlédnutí za historií kin v Užhorodě a na Podkarpatsku.

VLADIMÍR KUŠTEK

Prohlídka rusínského kostelíka v Dobříkově

Ta historie už je známá a opakovaně vyšla i tiskem. Národně-socialistický politik Václav Klofáč začal jezdit do Dobříkova na ústeckoorlicku od roku 1896 a ve vesničce koupil staré tržiště, kde v roce 1925 postavil menší vilku. Zasloužil se o rozvoj obce, mimo jiné pro ni získal kulturní ozdobu – rusínský roubený kostelík Všech svatých. Od druhé poloviny 17. století, stál v obci Velká Kopaň poblíž Sevljuše. Klofáč jej nechal rozložit a poslat do Dobříkova. To už jej ale vezl z Cholmovce, kam byl kostelík dvě stě let po svém postavení přestěhován. Stálo ho to 137 tisíc korun československých. Vlakové soupravy vše roku 1930 přepravily do Dobříkova a tady byl při slavnosti k uctění památky mistra Jana Husa 6. července 1931 předán k užívání Církvi československé husitské.

Kostelík bere dech zejména tím, jak je neuvěřitelně zachovalý uvnitř. O tom nám zasvěceně vyprávěla kostelnice a průvodkyně (od roku 2006) v jedné osobě – paní Zdeňka Schejbalová. Bylo snadné se jí ptát.

Jaké tu jsou nejstarší ikony?

Ty viditelné mají tři stovky let. V babinci je též umístěn původní tři sta let starý přípravný oltář na Podkarpatské Rusi nazývaný Žertvenik.

Co procesní kříže?

Procesní kříže pocházejí z původního vybavení kostela, rovněž tak svíce schodištní a výšivky.

Jsou tu věci přímo od Václava Klofáče?

Pan Klofáč osobně dovezl a sám umístil v kostele relikvie Čechů, kterých si vážil: třísku z cely z hrádka Gottlieben, kde byl vězněn Mistr Jan Hus, prst z hrobu Jana Amose Komenského z Nardenu a kamínek z rodiště Jana Žižky z Trocnova.

Vášim největším potěšením je ale ten dárek z Cholmovce, že?

Ano. V kostele se nacházejí ikony z osmnáctého, a dokonce z druhé poloviny sedmnáctého století, mezi nimi nalezneme i velkou ikonu Ukřížování. Leč mou velkou poslední radostí je dárek přímo z rusínského Cholmovce. Je to ikona svatého Alekseje přivezená přímo z místa delegací tamních rodáků, a ještě s tím malá ikonka, dárek z Velké Kopaň. To je velká radost.

Zdeňka Schejbalová, kostelnice a průvodkyně

Kostelík v Dobříkově

Foto Vladimír Zápotocký

Když bychom chtěli dát návštěvu u vás jako tip na výlet. Jak najít Dobříkov a jak se tam vypravit?

Celý název obce je Dobříkov u Chocně. Buď je to vlaková zastávka na trati Pardubice – Česká Třebová, anebo při jízdě autem odbočka z dálnice Hradec Králové – Olomouc u obce Týništko a Dobříkov, či u obce Nová Ves na Zámorsk a Dobříkov. Je to snadné, dobře se to hledá. V místech je nové a dobré značení.

S přispěním paní Zdeňky Schejbalové připravil

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Zbojník Dovbuš – Hucul z karpatských hor

Výpravné filmy o romantických hrdinech máme rádi, stojí za to zajít i na **Dovbuše** z karpatských hor. Mimo jiné proto, že snímek o jeho pozoruhodné osobnosti vznikl loni na Ukrajině a natáčení i premiéru zpozdila ruská agrese. Je obdivuhodné, že projekt byl v nesnadných podmínkách vůbec dokončen. Tvůrci věnovali dílo o sympatickém zbojníkovi první poloviny 18. století současným hrdiným bojovníkům a česká kina jej symbolicky představila 24. srpna, v Den nezávislosti Ukrajiny.

Odvážného bojovníka z karpatských hor s empatií pro strádání lidu, z něž sám vzešel, u nás asi málokdo zná, s jeho příbuznými jsme se však určitě potkali v knížkách i filmech, dokonce i v muzikálech. Je duchovně spřízněn s Robinem Hoodem, Jánošíkem, nebo s Nikolou Šuhajem. Ten poslední žil a působil o dvě století později dokonce téměř na stejných místech, jako huculský horal Oleksa Dovbuš. Těmto rekům, kteří povstali proti pánům aby „bohatým brali a chudým dávali“, je blízký i Oleksa. Žil v karpatském regionu, o nějž se utkávali polští páni a jiní cizáci, jeho kůň i zbraň šířily strach, pro mnohé však naději napříč Haličí a Podkarpatskem. Je to historická osobnost, ale mnoho reálných údajů o něm nezůstalo. O to víc je legend a pověstí, včetně nezbytné love story, takže se jich čas od času ujímají vypravěči. I ti filmoví.

Serhij Strelnikov jako Dovbuš

Foto DonArt film

Scenárista a režisér **Oles Sanin** natočil *Dovbuše* jako akční výpravnou historickou fresku; i když výraz „historická“ není zcela přesný, také tento hrdinský portrét je totiž založen na lidových pověstech a legendách, včetně nadpřirozených prvků. Saninova Oleksu nelze zabít, stejně jako jsou věčně živé cíle, za něž bojuje. Chce pomoci svému lidu z bída, usnadnit těžký život horalům a zbavit je útlaku cizáků. Buduje skupinu odhodlaných ozbrojenců, v obratně natočených šarvátkách vítězí nad polskými šlechtici, získává pro lid prostředky k životu.

Děj má rychlý spád, místy rychlý až moc. Hlavně v první třetině se divák, neseznámený s detaily historie regionu první poloviny osmnáctého století, stěží orientuje v osobách a událostech. Nějakou chvíli je

trochu zmaten překotným střídáním akterů a míst děje, nečekanými flashbacy. Postupně se však proud jako by uklidní, z houští postav zřetelně vystupují ty nejdůležitější, vyjasní se, kdo s kým a proti komu bojuje, a proč. Oceníme bojové scény, svěží střih, působivě vygradovanou dynamiku příběhu a na neposledním místě podmanivou hudbu vhodně umocňující dramatické momenty. A samozřejmě herecké výkony a fyzickou zdatnost hlavních představitelů, především Sergeje Strelnikova v hlavní roli.

Na filmu lze ocenit ještě jednu skutečnost. Ačkoliv téma, a zvláště pak současnou válkou poznamenaná doba, nabízí příležitost pro přímočarou aktualizaci, autoři se nedali svést k laciným hláškám a prvoplánovým odkazům. Ve filmu nezazní slovo „Ukrajina“, což je v souladu s realitami, v té době to ještě není běžný pojem, navíc samotná *Dovbušova* národnost není zcela vyjasněná. Byl Maďar, neboť jeho otec se jmenoval „Dobos“, což je česky bubeník? Haličan? Patrně byl příslušníkem huculské větve rusínského etnika. Ale to není pro pochopení poselství snímku až tak důležité.

Postačí symbolika místa děje, hrdinský étos boje proti bezpráví, a samozřejmě vyličení protagonisty příběhu jako statečného a nezodlného bojovníka.

AGÁTA PILÁTOVÁ

(publikováno na serveru Přítomnost)

Vystupoval proti rusofilským tendenciám a úsiliu vnútiť zakarpatským Rusinom ruskú identitu

„Karpatskí Rusi sa dopúšťajú na svojom hladnom, neošatenom, chorom a negramotnom ľude ťažkého hriechu, keď ho v jeho neskonalej biede uspávajú fantáziami o veľkom predrevolučnom Rusku,“ písal medzivojnový český vojak a novinár.

Florian Zapletal

„Sedemnást rokov som veril Masarykovi. Ako dychtivý čitateľ jeho spisov na gymnáziu, ako jeho vnímavý poslucháč na univerzite, ako žurnalista. Podkarpatská Rus nie je autonómnou časťou Československého štátu, ale priechodným domom strednej a východnej Európy.“

Tieto nezvyčajne ostré slová o všeobecne uctievanom prezidentovi T. G. Masarykovi napísal v období medzivojnovy prvej ČSR český vojak, kultúrny historik a novinár **Florian Zapletal** (1884 až 1969). Ako málokto iný poznal pomery na Podkarpátí. Toto územie bolo pričlenené po prvej svetovej vojne k Československu, dnes ide o súčasť Ukrajiny.

Zapletal bol známy predovšetkým ako fotograf drevených kostolíkov tohto regiónu, nenahraditeľné sú však najmä jeho osobné skúsenosti a analýzy oblasti zvanej za prvej ČSR Podkarpatská Rus (pri pohľade z Kyjeva ide o Zakarpátie).

Odpoveď na svoj list od Masaryka nedostal. Možno sa k prezidentovi ani nedostal. Jeho nadriadený, guvernér Grigorij Žatkovič, na protest proti nedodržaniu dohôd československou vládou odstúpil a po štrnástich mesiacoch sa vrátil do Spojených štátov. Zapletal sa v roku 1935 vrátil do Prahy.

Dielo, ktoré takmer skončilo v odpade

Popri lyrizovanom pohľade na „stratený raj“ zanikajúceho starého sveta Zakarpátia s unikátnou architektúrou, so zvykmi aj spôsobom života si Zapletal všimol aj negatívne javy. Najmä nedostatočnú pozornosť vlády v oblasti vzdelávania, príliv českých administratívnych pracovníkov pochybného morálneho charakteru, prejavov korupcie, nedodržiavanie štátnych záväzkov sľúbených pri podpise medzinárodnej dohody (poskytnutie širokej autonómie a obmedzenie právomocí guvernéra a podobne).

V rokoch 1919 až 1927 Zapletal venoval Podkarpátiu sedem kníh a viac ako sto článkov v novinách a časopisoch.

„Bohužiaľ, Zapletalove články upadli do zabudnutia, pretože väčšinu z nich publikoval pod pseudonymami, kryptonymami alebo grafickými znakmi,“ uvádza ukrajiniista a folklorista z Prešova a záchranca unikátneho Zapletalovho diela Mikuláš Mušínska. Nebyť jeho iniciatívy, Zapletalove drevené debny s negatívami na skle, písomnosti a iné cenné dokumenty by po jeho smrti v roku 1969 v Prahe skončili v odpade.

„Dozvedel som sa, že ak by nejaká štátna inštitúcia prejavila záujem získať tieto materiály, mohla by ich dostať zadarmo. Postaral

som sa o to, aby sa veci s ukrajinskou tematikou dostali do Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, knihy s východoslovenskou tematikou do Štátnej vedeckej knižnice v Prešove, slovenský a moravský fotoarchív do Národného ústavu ľudovej kultúry v Strážnici,“ píše v predslove k jednej zo Zapletalových kníh Mušínska.

Florian Zapletal

Od Albumu vlezradcov po Rusínsko

Zapletal sa ako československý legionár vrátil do Prahy na konci decembra 1918, teda už po vyhlásení samostatného Československa. Do Užhorodu prišiel s mnohými životnými skúsenosťami. Mal za sebou dvojročnú novinársku prax v moravských časopisoch Pozor a Přerovský obzor, vojenskú službu v Chorvátsku, ruské zajatie, štúdiá na univerzitách v Petrohrade a v Moskve a aktívnu politickú činnosť v protihabsburskom hnutí odporu v Rusku a na Ukrajine, predovšetkým ako redaktor časopisu Čechoslovák.

V máji 1919 bol Zapletal menovaný za referenta pre vojenské veci guvernéra Podkarpatskej Rusi. Vtedy podnikol svoju prvú šesťtyždňovú cestu po Zakarpátí a výsledky predložil v správe československej vláde, v českej tlači publikoval niekoľko článkov. Najvýznamnejší je text s názvom Rusínsko, zverejnený v českom denníku Národné listy. Autor sa v ňom venuje názvu miestnych obyvateľov – „Rus“ alebo „Rusín“, ich „ruskej viere“ a „ruskému jazyku“. Podľa neho ide o vetvu východných Slovanov, ktorá je súčasťou ukrajinského národa.

Zapletal považoval pripojenie Rusínska k československému štátu za najlepšie politické riešenie pre samotných obyvateľov, pretože západnú Ukrajinu okupovalo Poľsko a východnú bolševické Rusko. Jeho sympatie boli na ukrajinskej strane, mal vážne výhrady proti miestnym moskovofilom a najmä proti ruskej politickej emigrácii, ktorá sa násilne pokúšala presvedčiť miestnych obyvateľov (a československú vládu), že karpatskí Rusíni nie sú Ukrajinci, ale Rusi.

„Karpatskí Rusi sa dopúšťajú na svojom hladnom, neošatenom, chorom a negramotnom ľude ťažkého hriechu, keď ho v jeho neskonalej biede uspávajú fantáziami o veľkom predrevolučnom Rusku, ktoré vraj príde čoskoro, ešte tento rok a privinie ho na svoje prsia,“ píše Zapletal v článku Rusínsko.

Už v roku 1919 tak načrtnol svoj postoj k Zakarpátiu, ktorý nezmenil v priebehu celého svojho života.

Do odľahlých dedín chodil pešo

Na základe ďalšej cesty Zapletal publikoval v českej tlači sériu článkov. Jeden sa volal O naše Rusínsko, programový charakter má aj jeho text Masaryk o Ukrajine, v ktorom vzdvihol príspevok prezidenta k národnooslobodzovaciemu boju Ukrajincov za nezávislosť. To mu však nebránilo ho neskôr, ako bolo spomínané, kritizovať.

V júni 1920 vymenoval Masaryk kapitána Zapletala za referenta pre vojenské veci guvernéra Podkarpatskej Rusi Grigorija Žatkoviča. Po tom, ako sa presťahoval z Prahy do Užhorodu, Zapletal posielal každý týždeň články do českej tlače, najmä do pražského denníka Tribuna, ktorého šéfredaktorom bol jeho priateľ Ferdinand Peroutka.

Vo svojich článkoch písal Zapletal o najstarších dejinách Rusínov, o ich účasti na pražskom Slovanskom zjazde v roku 1848, o začleňovaní Zakarpátia do Československa, o vzťahoch s Čechmi. Niekoľko textov na Zakarpátí venoval pravoslávnej a gréckokatolíckej cirkvi a bojom medzi vyznaniami.

V článku Židia medzi našimi Rusínmi podal Zapletal históriu prenikania Židov na územie Podkarpátia z Haliče, najmä v dobách politických reforiem Márie Terézie a jej syna cisára Jozefa II. Následné masové migrácie Židov na podkarpatské územia znamenali, že do ich rúk postupne prechádzal nielen obchod, ale aj hospodársky a politický život.

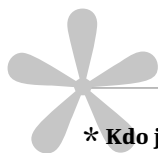
Takmer každý týždeň vyrážal Zapletal z Užhorodu do okolitých dedín a miest, z každej cesty sa vracal s mnohými fotografiami a popismi fotografovaných objektov. Okrem toho nadväzoval styky s ľuďmi, ktorí stáli pri zrode pripojenia územia k Československu.

Guvernér Žatkovič podporoval Zapletalovu činnosť. Často s ním jazdil na „expedície“ alebo mu požičiaval služobný automobil. Pre zlý stav vozoviek väčšinu ciest podnikol referent pre veci vojenského pešo.

Podporoval zavedenie názvu Rusínsko

V lete roku 1920 predložil Zapletal československému parlamentu projekt osobitného zákona o ochrane kultúrnych pamiatok Zakarpátia. Navrhoval zriadiť v Užhorode úrad na ochranu pamiatok so širokými kompetenciami. Je tiež autorom projektu založenia vlastivedného múzea v Užhorode, ktoré malo okrem iného vlastniť exponáty nezákonne vyvezené do Maďarska a Rumunska. Bohužiaľ, tieto plány zostali nezrealizované.

Pokračovanie na strane 8

* **Kdo jsou Rusíni?** Tato otázka uvozuje rozhovor s Michalem Šmigelem, Rusínem a historikem, který se Rusíny systematicky zabývá. V rozhovoru se mimo jiné dočteme o rusofilství některých Rusínů. Podle profesora Šmigela jde o pomýlený obraz sovětského stereotypu, nostalgii a nedostatek informací o Rusku i osobních zkušeností. Podrobnosti na webu rusyn.sk. (Podstatnou část rozhovoru uveřejníme v příštím čísle PR.)

* Na webu rusyn.sk najdeme rozsáhlou studii na téma historie Karpatské Rusi a karpatských Rusínů z pera **Paula Roberta Magocsiho**. Velká pozornost je v ní věnovaná historickým snahám o autonomii Podkarpatské Rusi, a taky o uznání Rusínů coby národnostní menšiny na současné Ukrajině. Rusínů jsou zatím jako svébytná národnostní menšina uznáni pouze v dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Stať je poutavým lákadlem k četbě Magocsiho knihy *Chrbtom k horám*, kterou vydalo prešovské nakladatelství Universum v roce 2016.

* Periodikum rusyn.sk se věnuje historii pokusů o **atentáty na politika a prezidenta Slovenského státu Jozefa Tisa**. Podle různých zdrojů jich bylo minimálně pět. Mezi lidmi dodnes přetrvávají nepotvrzené fámy o tom, kdo za nimi stojí...

Kresba Fedor Vico

* Prešovský samosprávný kraj vyhlásil knihy roku 2022. Mezi oceněnými tituly v kategorii Naučná literatura je i publikace s názvem **O uhorských Rusoch (Rusínoch)**. Kniha vyšla ve slovenském překladu a s historickým komentářem. Cenu veřejnosti získala publikace nazvaná *Ako Palko Dobšinský zbieral rozprávky*, jejíž autorkou je Silvie Kaščáková.

* Nedávno zesnulý historik, člen Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a neúnavný propagátor Rusínů Ivan Pop uveřejnil medailon **Jozefa Lililése-Ilyásevicsa** (1871-1944). Šlo právníka a maďarského politika rusínského původu. Patřil k té části rusínské inteligence, která se ztotožnila s idejí maďarského politického národa a maďarského státního vlastenectví.

* Další historický portrét z pera Ivana Popa tvoří článek, který se věnuje životu a dílu biskupa řeckokatolické církve Mukačevské eparchie **Theodora Romži**. Ten byl zavražděn sovětskou NKVD v roce 1947 z iniciativy Nikity Chruščova, tehdy prvního tajemníka Komunistické strany Ukrajiny. Z příkazu nejvyšších vedení SSSR a Ukrajiny byly na biskupa Romžu spáchány dokonce dva atentáty. První,

zpackaný, 27. října 1947, druhý o pár dnů později. „Tělo biskupa bylo z Mukačeva do Užhorodu převezeno v noci. V den pohřbu 4. listopadu 1947 byl Užhorod obklíčen jednotkami NKVD, vlakové a automobilové spojení zrušeno. Řeckokatolickí věřící se modlili za svého biskupa na nádvoří uzamčených kostelů,“ čteme ve studii. V 60. letech iniciovala byzantská rutenská katolická církev v USA zahájení procesu blahořečení Theodora Romži, který byl ukončen v roce 2001.

* Jiný materiál webu rusyn.sk se věnuje **působení duchovních v politice**. Proč Vatikán přes sto lety omezil jejich aktivity na politické scéně? ptá se v článku Pavol Hudák. Andrej Hlinka, Jozef Tiso, Ferdinand Juriga, Florián Tománek, Alexander Horák, Josef Plojhar, Cyril Stojan – to jsou jména kněží, kteří byli současně i aktivními politiky, mnozí z nich sloužili totalitním režimům, ať nacismu či komunismu. Což byl dobrý důvod pro to, aby Vatikán odmítl účast duchovních v politice. Definitivní tečku kněžím v politice učinil pontifikát papeže Jana Pavla II.

* Papež František jmenoval **nového biskupa** pro eparchie Parma pro **Rutěny v USA**. Po vladykovi Milanu Lachovi je novým biskupem pro tamní řecké katolíky americký kněz Robert Mark Pipta z eparchie Phoenix, který dosud působil jako rektor Byzantského katolického semináře svatých Cyrila a Metoděje v Pittsburghu.

* **Téměř 40 panenek oblečených do slovenských krojů** vystavuje Vihorlatská knihovna v Humenném (celkem jich má ve sbírkách 151). Jsou tu pochopitelně k vidění i kroje z oblastí Prešovského samosprávného kraje. Celý projekt se realizoval v rámci veřejně prospěšných prací a zapojilo se do něj více než sto nezaměstnaných žen.

* Startuje nová sezóna župních divadel v Prešově. Konkrétně Divadla Alexandra Duchnoviče a Divadla Jonáše Záborského. Obě scény zřizuje Prešovský samosprávný kraj. **Duchnovičovo divadlo**, které nabízí repertoár v rusínštině, otevřelo sezónu kusem **Hlavní bubník**, inscenací hry, kterou napsal Alexander Duchnovič v roce 1852.

* Obec **Jurkova Voľa oslavila** dvojitý svátek. Jde o 450. výročí první písemné zmínky o obci a o 150. výročí vysvěcení zděšského řeckokatolického chrámu. V rámci slavností byla představena i první knižní publikace věnovaná obci. Nese název *Jurkova Voľa a jej premeny*, a jejím autorem je redaktor národnostního vysílání Rádía a televízie Slovenska Tomáš Michal Babjak. Ten také převzal Děkovnou plaketu obce. Titul čestného občana obce Jurkova Voľa byl udělen in memoriam řeckokatolickému duchovnímu Mariánovi Jánovi Potašovi.

* **Ján Kovačič** z Pravoslavné bohoslovecké fakulty Prešovské univerzity je autorem studie nazvané **Počátky pravoslavné církve na Slovensku po vzniku první Československé republiky** na příkladu obcí Becherov a Ladomirová. Příspěvek se věnuje částečnému obnovení pravoslavné církve na území Slovenska ve 20. letech 20. století. Po vzniku Československa byla v životech občanů reálně uplatňovaná svoboda víry, posléze zakotvená v Ústavě z roku 1920. Na tomto základě se obyvatelé několika obcí především na severovýchodě Slovenska pokusili o „návrat k víře svých otců“.

* A ještě smutná událost: po dlouhé nemoci **zemřel** 3. září dlouholetý rusínský aktivista, etnograf a kulturní činovník **Jan Kaliňak**. Narodil se v roce 1947 v obci Hubyne, jeho rodiče byli Rusíni z východního Slovenska. Přesídlení byli v rámci takzvaných opcí, kdy československé orgány lživými argumenty vyzývali Rusíny, aby se přestěhovali na už tehdejší Ukrajinu. V roce 1956 se rodině podařilo vrátit do Československa a od roku 1959 žila ve Svidníku.

top

Vystupoval proti rusofilským tendencím...

Dokončení ze strany 7

Po návratu z Užhorodu v roce 1935 pracoval Zapletal v oddělení vzdělávání ministerstva zahraničních věcí. Od apríla 1923 působil v historické skupině generálního štábu Československé armády. Od januára 1926 bol zástupcom riaditeľa Vojenského archívu a od decembra toho istého roku do augusta 1939

bol vedúcim fotograficko-kinematografickej skupiny Pamätníka odboja. Neskôr, až do núteného odchodu do dôchodku v apríli 1941, pracoval na ministerstve školstva.

O Podkarpatsko neprestal mať Zapletal záujem ani po odchode z Užhorodu. Do roku 1925 sa tam každý rok vracal, jazdil bádať do terénu do ukrajinských dedín na východnom Slovensku aj do archívov. Ostro vystupoval proti rusofilským tendenciám a snahe vnútiť zakarpatským Rusínom ruskú

národnú identitu. Aby zdôraznil rovnosť Čechov, Slovákov a Rusínov, Zapletal podporoval zavedenie názvu Rusínsko analogicky k Československu.

Po okupácii Československa Hitlerom v marci 1939 poslali Zapletal a do predčasného dôchodku. Občas sa vídal s členmi vlády Karpatskej Ukrajiny Vološinom, Kločuracom a Rosochom, ale k zakarpatskej tematike sa už nevracal.

ANDREJ BÁN

/kráceno/

Zdravotnice z Podkarpatské Rusi v čs. vojenských jednotkách v SSSR

Bez volyňských Čechů by nevznikl 1. čs. armádní sbor a bez obyvatel Podkarpatské Rusi (ať již se sami označovali za Rusíny, Ukrajince či Karpatorusy) by nemohl být 1. čs. samostatný polní prapor doplněn na válečné počty a už vůbec by tato jednotka nemohla být, po bojích u Sokolova, rozšířena na brigádu. Mužům a ženám z Podkarpatska zkrátka vděčíme za mnohé.

Ženy z Podkarpatské Rusi vstupovaly do našich jednotek ve dvou vlnách. První, nejpočetnější skupinu tvořily ty, které do našich jednotek vstoupily po propuštění z táborů nucených prací během roku 1943 a první poloviny roku 1944. Jednalo se o ty, jež v letech 1939–1940 ilegálně překročily sovětskou hranici. Ženy nejčastěji odcházely spolu s manžely či snoubenci, s partou kamarádů, či se sourozenci. Vysvobozením z gulagu se pro ně stala zpráva o vzniku našich jednotek, kam se některé z nich přihlásily. Jako první předstoupila před odvodní komisi v Buzuluku Marie Čerevková (nar. 1912 v Dubové, tehdy okres Ťačovo).

Další dobrovolnice začaly přicházet po osvobození Podkarpatské Rusi vojsky Rudé armády ve druhé polovině roku 1944. Odvodily do čs. vojska zde probíhaly od listopadu 1944 až do druhé poloviny ledna 1945 – nejčastěji se odvádělo v Chustu a Rachovu. Jako poslední rusínská žena byla do 1. čs. armádního sboru odvedena v Popradu dne 16. února 1945 Anna Lachová, provd. Baňková (1925 v Chustu –?).

Protože bychom mezi obyvatelkami z Podkarpatské Rusi našli mnoho těch, jež sloužily u zdravotní služby, vybrali jsme pro účel tohoto článku jen několik zajímavých příběhů. Úplně první zdravotnicí z Podkarpatské Rusi, která se zapojila do bojů, byla Halina (Agafie) Vorobcová (1919 v Pylpici, dnes

okres Mižhirja). Šlo o jediné děvče z tohoto regionu, které se účastnilo bojů u Sokolova v březnu 1943. Důvody, proč se jednalo o jedinou ženu z Podkarpatské Rusi mezi 38 ženami 1. čs. samostatného polního praporu, je třeba hledat ve skutečnosti, že propuštění Rusínů ze sovětských lágrů se rozbíhalo jen velmi pomalu; Vorobcová tak k čs. vojenské jednotce přibyla až začátkem ledna 1943, tedy v době, když už se téměř roční přípravy k odjezdu na frontu chýlily ke konci. Přesto i ona po necelém měsíci odjela s tisícovkou čs. vojáků do bojů a působila jako zdravotnice přímo u 1. rotě v Sokolovu. Dotyčná byla snoubenkou tankisty Stěpana Vajdy (údajně čekala jeho dítě), ale poté, co na jaře 1945 padl a ona neměla v osvobozeném Československu zázemí, vrátila se domů.

V rámci brigády už Rusínky působilo díky jejich postupnému přílivu z pracovních táborů mnohem více. Tvořily nejméně nadpoloviční většinu děvčat. Našli bychom je mezi spojačkami, protiletadlovými dělostřelkyněmi a samozřejmě i mezi zdravotnicemi. V dalším bojovém vystoupení Čechoslováků u Kyjeva a na pravobřežní Ukrajině, tentokrát v rámci 1. čs. samostatné brigády, zdravotnice zvláště v bojích u Rudy a na přístupech k Bílé Cerkvi ošetřily během pár dní několik set mužů.

Velice se vyznamenala statečná a obětavá Anastázie Kurinová, provd. Růžičková (1920 v Torunu u Volového – 1945 v Praze) od rotě velkorážných kulometů: „*Při útoku na Kyjev poskytovala v prudec oštěřovaném úseku každou pomoc raněným. V nepřátelské palbě se iniciativně přemísťovala k raněným. Svoji odvahou stala se příkladem pro ostatní mužstvo. Dne 1. 2. 1944 v bojích o Bílou Cerkev organizovala sběr raněných a poskytovala jim všemožnou pomoc. Přestože byla sama raněná, odmítla odejít na obvaziště a v palbě ošetřila více jak 40 raněných,*“ píše se v návrhu na vy-

První zdravotní sestrou z Podkarpatské Rusi se stala Hafie Vorobcová, která se ale považovala za Ukrajinku. Byla snoubenkou statečného tankisty z Podkarpatské Rusi Stěpana Vajdy, který padl v Ostravsko-opavské operaci a byl in memoriam vyznamenán Zlatou hvězdou hrdiny SSSR – nejvyšším sovětským vyznamenáním. (Zdroj: www.zeny-bojujici.cz)

znamenání. Dotyčná se dokonce se během těchto bojů vydala k raněným, kteří leželi na nepřátelské straně, přičemž po ní Němci začali pálit. Prý vzala do rukou samopal jednoho raněného a začala po nepříteli sama střílet; právě tehdy měla utrpět ono zranění, v důsledku čehož nakonec upadla do mdlob. Tato zdravotnice měla opravdu těžký osud; po okupaci vlastní Maďary utekla do SSSR, kde ji zavřeli do gulagu. Onemocněla těžkým revmatismem, který se nepodařilo vyléčit. V důsledku útrap zemřela jen krátce po skončení války v roce 1945 a zanechala po sobě ročního chlapce.

Devčata z Podkarpatské Rusi však nepůsobila jen jako sanitárky či sběračky raněných, našli bychom je například i mezi sálovými sestrami. Jednou z prvních čs. žen, které v roce 1943 absolvovaly kurs pro instrumentárky, byla i Soňa Haragoničová (1920 v Čiňadovu-?). *Pokračování na straně 12*

Anna Korolová, provd. Perincová a Michal Perinec – oba z polní pěchárny 3. brigády – krátce po svém sňatku v létě 1945. (Zdroj: www.zeny-bojujici.cz)

Ženy z Podkarpatské Rusi, působily v čs. vojenských jednotkách také jako pradelny. Práce to nebyla vůbec jednoduchá. Dlouho nošené, špinavé a zkrvavené prádlo praly v nejbližším potoce velmi nekvalitním frontovým mýdlem. Mnohým veteránům v paměti utkvěl zpěv krásných písní z jejich rodného kraje, při kterém pracovaly. U polních prádelen ženy z Podkarpatské Rusi převažovaly (Zdroj: www.zeny-bojujici.cz).

Jan Merfait: elektrárenský ředitel, který se osvědčil

Zatímco kariéry různých státních úředníků české a slovenské národnosti na Podkarpatské Rusi jsou již částečně prozkoumány, tak osudy hospodářských představitelů veřejného života představují dosud kapitolu zcela neznámou. K nejvýznamnějším podnikům na Podkarpatské Rusi patřily elektrárny, které na konci dvacátých let ovládl za pomoci státu koncern ČKD. Vznikly tak polostátní Podkarpatoruské elektrárny v Užhorodě (PRE), kde sice držela nadpoloviční většinu ČKD, ale zbytek akcií vlastnil stát a samospráva s výhledem na postupné ovládnutí podniku veřejným kapitálem. Rozhodující slovo však v podniku měla většinová ČKD, která také obsadila post ředitele. Stal se jím Ing. Jan Merfait (nar. 1. března 1903).

Merfait pocházel z rodiny malého továrníka v Mladé Boleslavi. Studoval obor strojní inženýrství na České vysoké škole technické v Praze v letech 1918–1920 a ve vzdělávání pokračoval na Vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství ČVUT na oddělení strojního inženýrství v letech 1920–1922. První státní zkoušku složil 22. prosince 1921. V roce 1924 nastoupil k ČKD, kde pracoval v projektovém oddělení na elektrárenských zařízeních.

Jeden z nejlepších odborníků

Podle pouňorové výpovědi Jiřího Hejdy, který řídil koncern ČKD ve druhé polovině třicátých let, byl Merfait „pokládán v ČKD za jednoho z nejlepších odborníků elektrotechnického oddělení“. Nepřekvapí proto, že mu bylo po vzniku Podkarpatoruských elektráren svěřeno řízení podniku, který v prvních letech existence řídil Julius Horárik, jehož ČKD přetáhla ze Středoslovenských elektráren.

Od 1. července 1932 byla s Merfaitem podepsána smlouva jakožto s definitivním ředitelem podniku s délkou platnosti pěti let, přičemž jeho povinností bylo bydlet v sídle společnosti a přestěhovat se mohl jen s jejím svolením. O tři roky později byla podepsána další smlouva, jejíž obsah však byl do značné míry obdobný. Podle této nové smlouvy byl Merfait jako ředitel i nadále povinen bydlet v sídelním městě společnosti, a do jiného místa se mohl přesunout jen se souhlasem firmy. Smlouva platila od 1. ledna 1935 do 1. ledna 1940 a během této doby nemohla být vypovězena; po 1. lednu 1940 ji bylo možno zrušit s roční výpovědní lhůtou. Pokud by došlo ke zrušení služebního poměru dříve, měl by Merfait nárok na náhradu všech požitků do 31. prosince 1939, „nejméně však za plné tři roky“. Zrušení kontraktu po 1. lednu 1940 by přineslo Merfaitovi nemalé odbytné. Vedle různých platů a pojištění se řešilo podpisové právo, kdy ředitel měl právo „pravoplatně podepisovati firmu PRE takovým způsobem, že pod název, kýmkoliv psaný nebo tisknutý, podepíše se s kteroukoliv osobou podle stanov podepisovati oprávněnou“. Merfait měl nárok na pět týdnů dovolené, jejíž termín musel předem oznámit výkonnému výboru či předsedovi správní rady, který měl právo

Ředitel Podkarpatoruských elektráren Ing. Jan Merfait na dokladovém snímku z řidičského průkazu vydaného Policejním ředitelstvím v Užhorodě v roce 1930.

zabránit nastoupení dovolené ze služebních důvodů. Za takto nevybranou dovolenou měl nárok na peněžní refundaci.

Merfait byl podle smlouvy „povinen vésti celou agendu PRE, jak po stránce technické, tak i obchodní, povinen jest zaopatřiti vnitřní i vnější službu, vyžadovanou jeho postavením. Jako ředitel reprezentuje vedle předsedy správní rady firmu PRE jak interně, tak i na venek a zastupuje i podpisuje firmu ve všech záležitostech, kde to není vyhraženo správní radě nebo výkonnému výboru. Ing. Jan Merfait jest povinen sledovati vývoj techniky současné doby a použití užitečných poznatků v zájmu PRE, řídit i spolupůsobiti při zřizování nových výrobních a rozvodných zařízení, řídit i kontrolovati zastavení roční uzávěrky, dozírati nad všemi zaměstnanci podniku a v této souvislosti je oprávněn přijímati a propouštěti všechny zaměstnance PRE, vyjma úředníky, které jmenuje a propouští správní rada na návrh ředitele Ing. Jana Merfajta“ (článek VIII.).

Muž na svém místě

Výše uvedeným požadavkům Merfait více než dostal. Již zmíněný Jiří Hejda k Merfaitovi uvedl: „Pokud mohu jako jeho bývalý představený posoudit, mohu mu dát nejlepší vysvědčení o vedení elektráren jak po stránce technické i po stránce komerční.“

Během svého působení v nejnáchodnějším cípu republiky se stal členem Národohospodářského sboru pro zemi Podkarpatoruskou v Užhorodě a místopředsedou jeho Průmyslového odboru působícího od konce února 1936. Nepřekvapí, že jedním ze závěrů tohoto odboru bylo, že: „Jednou z podmínek rozvoje podkarpatoruského průmyslu je získání levné pohonné síly. Dovoz koksu anebo uhlí ze zemí historických zdejší výrobu velmi zdražuje, a proto se odbor zabývá otázkou, jak opatřiti lacinější pohonnou sílu.“ Tím byla myšlena dostavba hydroelektrárny v Užhorodu, které od státu pak měly do pronájmu převzít Podkarpatoruské elektrárny. Dále působil jako předseda užhorodského odboru Spolku inženýrů a architektů.

Další osudy

Podkarpatskou Rus opustil v roce 1938 v souvislosti s tamním politickým vývojem a během okupace pracoval v ČKD a na obchodním úseku pro Elektrické podniky hlavního města Prahy. Jeho chování v této době nevyvolalo žádný zájem. Jen koncem července 1942 byl nahlášen za porušení zatemňovacích předpisů a v roce 1944 odprodal svoji loveckou pušku spolku Hubertus, aby ji ochránil před nuceným odevzdáním úřadům. Po válce zažádal o povolení na její zpětné odkoupení a pořízení zbrojního pasu, jehož potřebu odůvodňoval potřebou ochrany na cestách. V roce 1949 musel zbraně znovu odevzdat, neboť pozbyl zbrojního pasu...

Po osvobození se ucházel o místo na ředitelství československých dolů a byl přijat coby expert pro energetické otázky a přednost energetického oddělení, kde působil do roku 1949, kdy nastoupil do Energoprojektu, v němž setrval do roku 1955 a následně přešel do Báňských projektů v Praze. Během třetí republiky se hlásil k národním socialistům a po únoru 1948 vstoupil do Československé strany socialistické. V Energoprojektu se někteří domnívali, že „sabotuje plnění plánu v zásobování proudem tím, že přebytek proudu z důlních elektráren nepouští do sítě.“ Informátor StB ohlásil, že „Merfait platil za člověka konciliantního a byl uznáván za odborníka na slovo vzatého“, z hlediska pouňorového vývoje ke kádrovým nedostatkům patřil sňatek s bohatou nevěstou Leokádií Koliášovou a styky s vedoucími funkcionáři civilní a vojenské správy Podkarpatské Rusi, např. agrárnickým poslancem a členem správní rady Podkarpatoruských elektráren Josefem Zajícem.

Po únoru 1948 byl prošetřován pro možné styky se zahraničím a zkoumaly se zejména jeho možné vazby na uprchlého Huberta Ripku. Ze zahraničních styků však doznal jen korespondenci s Isidorem Kleinem, bývalým šoférem Podkarpatoruských elektráren bydlícím v Kanadě, a Hermanem Ebelem, synem strojníka z užhorodské elektrárny, jenž žil v USA. Pouňorový režim Merfaitovým pochoptelně nevyhovoval, neboť nemohli cestovat do zahraničí a synovi nebylo umožněno studovat. Proverky manželů Merfaitových trvaly od roku 1954, ale nevedly k žádným zjištěním a v roce 1959 StB dospěla k závěru, že původní podklady vedoucí ke sledování byly zcela nedůvěryhodné a že další zkoumání s ohledem na dosavadní pokusy o rozpracování nepřinese výsledky. Zájem operativců s ohledem na jeho někdejší styky trval i v letech 1960 až 1968, ale patrně bez úspěchu.

S ohledem na probíhající výzkum energetiky na Podkarpatské Rusi prosím čtenáře, pokud mají dokumenty, fotografie či vzpomínky zaměstnanců firem Užhorodská elektrárnská, Podkarpatoruské elektrárny a Karpatské elektrárny o jejich zpřístupnění (e-mail: david.hubeny@nacr.cz).

DAVID HUBENÝ

Romská škola v Užhorodě: mezník v sociálních dějinách první republiky

Období první Československé republiky bylo jedním z nejpříznivějších pro kulturní a společenský život všech částí nového státu. Je pochopitelné, že nejvýznamnější změny je třeba hledat v nejzaostalejších regionech země. Původně východní hranice Československa měla ležet na Slovensku, ale roku 1919 byla k jádru státu přičleněna Podkarpatská Rus. Tento region vznikl na základě čtyř periferních žup na severovýchodě Uherska. Po začlenění do ČSR se Podkarpatská Rus stala geografickým a kulturním objevem pro celou Evropu, ale její území se po první válce nacházelo v hlubokém hospodářském a sociálním úpadku. Právě střet kulturních evropských hodnot s poměry izolované hornaté země umožnil vznik takového fenoménu, jakým bylo založení romské (cikánské) školy na Podkarpatské Rusi. Bylo to první zařízení tohoto druhu v celé Evropě. Pokusíme se racionalizovat tento pololegendární příběh a vsadit jej do historického rámce.

Od snů k realizaci

Především je třeba říci, že zmiňovaná škola vznikla v hlavním městě Podkarpatské Rusi – v Užhorodě. Přesněji šlo o část města s kompaktní romskou osadou na ulici Bercsényiho na severovýchodním předměstí. Sidliště se skládalo z několika desítek domů a mělo svého starostu – Juraje Lacka. Místní Romové se historicky zabývali domácími řemesly či hudbou. Jejich děti však většinou nechodily do školy. Mezi hlavní problémy patřila segregace, nedostatečná socializace, ekonomické a kulturní rozdíly. Pokusy československých úřadů zapojit romské děti do výuky v běžných obecných školách selhaly. Tato skutečnost vyvolala potřebu alternativního řešení. První podnět k založení zvláštní školy pro Romy zazněl ještě roku 1923 a pocházel od jistého učitele Fedora. Tehdejší poměry v zemi však ještě nedovolovaly realizaci projektu. Myšlenka dostala druhý dech roku 1925 díky přednostovi školního referátu v Užhorodě Josefu Šimkovi a komisaři Hrbkovi. Jejich úsilí posunulo iniciativu na vyšší úroveň. Neméně důležité bylo přání samotných obyvatel romské osady dát svým dětem vzdělání.

Idea o založení romské školy se rychle rozšířila a dostala značnou podporu v politických kruzích. Nejznámějším donátorem projektu byl prezident republiky Tomáš G. Masaryk, který věnoval na výstavbu školy deset tisíc korun. Celkové náklady na novou budovu měly činit kolem 65 tis. Kč. Přispívaly na ni tedy mnohé další úřady a osoby. Například ministerstvo školství, městský úřad Užhorodu, viceguvernér Podkarpatské Rusi atp. Důležité je, že vysokou uvědomělost projevil sám dospělí Romové: vlastními silami vyráběli cihly a účastnili se výstavby. Bylo také rozhodnuto, že budova bude umístěna doprostřed osady. Z toho je vidět, že slavná škola nevznikla náhodou

či zázrakem, ale byla výsledkem konsolidované a naléhavé práce na mnoha úrovních.

Nová budova romské školy byla otevřena již 22. prosince 1926. Její plný název zněl takto: „Státní lidová škola s československým jazykem vyučovacím. Cikánská třída“. Nová cihlová stavba měla tři místnosti: učebnu (217 m²), koupelnu (28,7 m²) a byt pro učitele (58 m²). Z formálního pohledu škola byla jednotřídní. V praxi fungovala tři oddělení a pět školních ročníků. V celé škole se vyučovalo ve slovenském jazyce, což záviselo i na učitelích. Vybavení a nábytek pro školu darovaly sousední školy. Navzdory tomu, že šlo o použité kusy, splňovalo vybavení všechny normy. Na druhé straně škola vlastnila až 14 houslí, na kterých se žáci učili hrát podle not. Ve třídě byla mapa Československa a portréty významných osobností.

Vyučování i hygiena

Speciální vyučovací systém vypracoval Josef Šimek. V programu zůstalo čtení, psaní a základní aritmetika, ale studium zároveň zahrnovalo velmi široké spektrum oblastí. Důležité místo měla osvěta, hygienická péče a hudební umění. Z tohoto důvodu nároky na učitele byly skutečně vysoké. Po celou dobu existence školy (1926-1938) byli zde zaměstnáni většinou Slováci (pravděpodobně i romského původu) z východoslovenských regionů, kteří si byli vědomi svého společenského úkolu. Za zmínku stojí obětavé aktivity zaměstnanců školy, kteří měli pro žáky význam jakýchsi druhých rodičů. Například učitel Cinkovský každý měsíc stříhal dětem vlasy a dohlížel na to, aby se dodržovala hygiena. Další učitel, Ladislav Hegedüs, vedl školní kroniku a organizoval různé akce. Kromě výchovy a vzdělávání dětí byly ve škole zavedeny také večerní kurzy pro dospělé, kde se starší Romové učili číst a psát. Tyto skutečnosti poukazují na sociální a kulturní poslání této malé instituce.

Stejnou pozornost si zaslouží žactvo. Výuky se účastnily děti od 6 do 15 let. Například ve školním roce 1930/1931 zde studovalo 44 žáků, v letech 1934/1935 již 55 dětí. Bez ohledu na věkovou pestrost ve třídě se děti cítily velmi komfortně a pravidelně navštěvovaly školu. Docházka byla na svou dobu a místo bezprecedentní: kolem 94-95 % dětí! Před vyučováním měly děti možnost – ale i povinnost – umýt se. Specifický výukový i mimoškolní program, zahrnující i hudbu, kreslení a vyšší vzdělání velmi úspěšně motivoval žáky a pomáhal jim k seberealizaci. Díky svému přístupu a kvalitě škola brzy přerostla hranice osady. Z žáků byl vytvořen romský divadelní a pěvecký kroužek, který se účastnil divadelních představení v Užhorodě a Mukačevě. Soubor byl také pozván na schůzi Společnosti pro výzkum a řešení cikánské otázky v Košicích. V repertoáru kroužku byly romské („Muvlas“) a slovenské („Vrť sa dievča“) písně, také divadelní hra ze života Romů („Pytačky“). Kromě vnějších aktivit se dokladem

úspěchu školy stali především žáci, kteří úspěšně pokračovali ve studiu na městských školách. Jejich počet dosáhl k roku 1931 celkem 9 dětí.

Na svou dobu pozoruhodné výsledky školy lákaly novináře a návštěvníky. Československý tisk publikoval o škole množství příspěvků. Například v novinách a časopisech Československá republika roku 1930, ve večerníku Lidových novin (v roce 1931), či v Národní politice v r. 1934 byly zveřejněny zajímavé reportáže přímo z Užhorodu.

Emil Kleparík, autor článku v Národní politice, zjistil ze školní kroniky jména významných hostů ze zahraničí a informoval, že Romskou školu na Podkarpatské Rusi navštívily do roku 1934 např. tyto osobnosti: britský publicista R. W. Seton-Watson, novinář z New Yorku Carlo Magnino-Roma, německá novinářka Ilse Stöbe, „král polských cikánů“ Michal Kwiek, host z Maďarska Ba-

Budova cikánské školy v Užhorodě

Ve třídě

kony Csarda atd. Pověst školy tedy skutečně měla celoevropský rozměr. Docházelo k tomu, že romská škola ovlivňovala veřejné mínění o celé zemi i v zahraničí. Dánský časopis Herning Folkeblad v čísle z roku 1934 nazval svůj článek o autonomii Podkarpatské Rusi takto: „Cikánská země bude samostatnou“. Také tento případ potvrzuje obrovský mediální a kulturní vliv romské školy v Užhorodě.

Proč právě na Podkarpatsku?

Jak bylo toto všechno možné právě na Podkarpatské Rusi? Pro lepší pochopení daného fenoménu je třeba zdůraznit několik historických okolností. Za prvé, velkou část úspěchu školy lze přičíst starostovi romské osady.

Pokračování na straně 12

Zdravotnice z Podkarpatské Rusi...

Dokončení ze strany 9

Margit Doriová, provd. Haragoničová, Lánská (1920 v Podhorodu u Mukačeva-1991 v Příbrami) nejprve sloužila v obsluze protiletadlového děla a posléze přestoupila ke zdravotní službě a stala se také sálou sestrou.

Zdravotnice z Podkarpátí zanechaly stopu i v rámci elitní 2. paradestantní brigády. V ní sloužila například Židovka Margita Hausmannová-Dobkynová (1911 v Užhorodu -?), která do čs. vojska vstoupila v únoru 1943. Byla vdovou a přišla se dvěma dětmi. Ty umístila do takzvaného dětského domova při čs. vojenské jednotce a velice rychle se v armádě vypracovala; absolvovala poddůstojnickou školu, v letech 1943-1944 pak byla vrchní ošetřovatelkou vojenské nemocnice v Jefremově. Chtěla též absolvovat parašutistický výcvik u parabrigády, ale když se nadřízení dozvěděli, že je matkou dvou dětí, seskoky jí nepovolili. Po válce absolvovala dvouletou ošetřovatelskou školu pro vojenské zdravotní sestry, pak pracovala v ÚVN v Praze. Stejnou školu po válce absolvovala například i Helena Luňanská, provd. Kadavá (1922 ve Volosjance - 2009 v Praze), která utekla do SSSR v roce 1940 se svým bratrem Štěpánem. Za nelegální překročení hranice skončila na Sibiři v ženském táboře na Pečoře. V srpnu 1943 byla přijata do řad 1. čs. sam. brigády, kde prošla výcvikem na telegrafistku a také zdravotním kurzem. Jako zdravotní sestra se účastnila bojů o Kyjev, na Dukle, u Liptovského Sv. Mikuláše

Romská škola v Užhorodě...

Dokončení ze strany 11

Juraj Lacko, který byl původem z Pavlovic (Slovensko), byl jedním z mála představitelů romské národnosti, kteří patřili mezi československé legionáře. Díky své autoritě a organizačním schopnostem dokázal efektivně usměrňovat život romské osady a stal se jejím uznávaným reprezentantem i ve vztahu k úřadům. Právě schopnost zprostředkovat a tlumočit zájmy místních Romů je tím hloubkovým faktorem, kte-

a na Moravě. Po válce vystudovala dvouletou ošetřovatelskou školu organizovanou pro vojenské zdravotní sestry, pracovala v ÚVN v Praze a později na poliklinice Pod Mariánkou.

V dětském domově pracovala jedna z mnoha žen rodem z dnešní Zakarpatské Ukrajiny Eva Havejová, provd. Kurinová (1920 ve Volově - 1995), která celkem 14 let svého života prožila ve vězeních či táborech nucených prací. Po prvé byla odsouzena orgány NKVD za ilegální přechod do SSSR do táborů nucených prací. V padesátých letech komunisté Evu pro její zásady a nekompromisní postoj k vývoji v Československu v padesátých letech odsoudili ke čtrnácti letům vězení. Na základě amnestie prezidenta republiky mohla po jedenácti letech opustit vězeňskou celu a zapojit se do běžného života. Žila v Praze, kde pracovala jako jeřábnice. Po roce 1989 byla rehabilitována a povýšena do hodnosti kapitána ve výslužbě. O tři roky později, v roce 1992, jí prezident Václav Havel udělil Řád Milana Rastislava Štefánika IV. třídy.

Mezi nejmladší příslušnice čs. vojska patřila Paraska Houbanová, provd. Štoudková (1929 ve Velatíně -?). V listopadu 1944, kdy se v Chustu nechala odvést do armády, jí bylo sotva 15 let. Protože však podle svých slov vypadala dospěle a vyvinutě, řekla, že už jí bylo osmnáct a byla nakonec odvedena. Působila jako zdravotnice na lůžkovém oddělení u 3. brigády. Protože však byla mladičká, první kontakt s válečnými zraněnými pro ni byl ohromným šokem; lékař na ni okamžitě uhodil, aby se přiznala, kolik že jí je ve skutečnosti let. Paraska se přiznala, že je jí sotva 15, ale v nemocnici už zůstala.

rý umožňoval společné řešení problémů. Za druhé, multikulturní charakter Podkarpatské Rusi byl pro malé národnostní menšiny velmi příznivým faktorem. Nebyly zde politické překážky pro zakládání vzdělávacích a kulturních institucí romských, německých či rumunských. Navíc zdejší úřady měly v tomto smyslu „volnější ruce“. Čeští úředníci přinesli do sociálně demoralizovaného regionu své cenné zkušenosti a modernizační impulsy. Za třetí, obyvatelé romské osady na Bercsénioho ulici v Užhorodě sami projevovali vysokou úroveň solidarity, iniciativy a odpovědnosti. Bez jejich svépomocných aktivit mohla jakákoli idea

Paraska a Irina Houbanovy.

Po válce zůstala v Československu, usadila se v Blansku. U čs. vojska sloužila jako zdravotnice i její sestra Irina/Irena Houbanová, provd. Hanáková.

Některá děvčata také přestoupila k Českoslovákům z Rudé armády; jednou z nich byla i Vasilina Olahová, provd. Slopovská (1924 v Ruském Poli -?). Ta sloužila do roku 1944 v Rudé armádě jako pradelna, poté byla prezentována u čs. vojenské jednotky. Tři týdny prala prádlo, pak prošla zdravotním kurzem a ošetřovala raněné v bojích u Liptovského Sv. Mikuláše. Po válce se provdala za spolumojovníka Slopovského a usadili se spolu v Československu.

P. S. Autoři textu by tímto rádi oslovili příbuzné či přátele veteránek od 1. čs. armádního sboru. Pokud jste měli ve svém okolí příslušnici čs. vojska a rádi byste se s námi podělili o její příběh, kontaktujte, prosím, redakci časopisu. Předem velmi děkujeme.

**Mgr. ALENA FLIMELOVÁ,
PhDr. ROMAN ŠTÉR**

skončit ještě v zárodku, na úrovni pouhých představ a plánů. Objektivní příčiny vzniku první romské školy v Užhorodě tedy spočívají ve spolupráci zainteresovaných stran, státu jako platformy, místních úřadů, jako bezprostředních organizátorů a komunity, jako nátlakového elementu.

DMYTRO ERDELI

Zdroje: Archiv ČR, fond VA MZV, kart. 1768, 1765; NOVÁKOVÁ, Marie. Cigánska škola v Užhorode. In CANGÁR, Ján - KRATOCHVÍL, Viliam - LUŽICA, René. Dejepisná čítanka. Pátrame po minulosti Rómov. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2016, s. 51-52.

Rusínské číslo

Literární časopis PLAV věnoval své nejnovější číslo rusínské literatuře a nazval je **Roztroušený Karpatland**, s podtitulem *Vzdálené kouty rusínské literatury*.

Číslo obsahuje ukázky z poetické tvorby i z prozaických děl předních rusínských spisovatelů a spisovatelek publikujících od osmdesátých let minulého století do současnosti, pocházejících ze zemí, kde žijí největší rusínské komunity, tedy z Ukrajiny,

Slovenska, Polska a srbské Vojvodiny. Beltristické texty rámcuje esej věnovaný rusínské literatuře z postkoloniální perspektivy od literární vědkyně s rusínskými kořeny, Elaine Rusinko, a rozhovor s lingvistkou Kvetoslavou Koporovou, zaměřený na současný stav rusínského jazyka a kultury v jednotlivých enklávách, o cestě k uznání Rusínů jakožto jazykových menšin a kodifikaci různých variant spisovné rusínštiny.

Z obsahu: Paweł Stefanowski, Władysław Graban, Stefania Trochanowska, Helena Duć-Fajfer a Petro Murianka: *Vracím se na tento nádherný ostrov* (výbor z poezie lemkovských básníků a básnířek); Julijan Nađ: *Polní strašidla* (3 povídky ze sbírky *Polní strašidla*); Natalija Dudaš, Zvonimir Ńaradi, Slavko Vinaji, Siniša Sopka a Oleg Kolbas: *Hnus a smích v kukuřici* (výbor z poezie autorů a autorek z Vojvodiny).

Александр Духовный

В Лютині мають грекокатолици базилику вже 35 років

Лютина, мале село Сабіновского окресу, де стовкы років жыло русинське населіня. Перед веце як 170-ма роками в тім селі одбыли ся чудесны діла, котры цалком змінили історію.

Од того часу із Лютины стало найвекше путницьке місце грекокатоликів на території днешной Словакії, в котрім каждый рік проходить одпуст з нагоды праздника Успенія Пресвятой Богородіці в августі. Но нелем втогды стрічають ся там вірници.

Лютина днесь має характер комплексно збудованого духовного центра, котрый є навіщільований і хоснований віруючіма почас цілого року.

Історія путницького місця

Лютина є, як уж было спомянуто, найвекшым путницьким місцьом грекокатоликів на Словакії. До року 1855 было село філійов великой ганигівської парохії, но історичны дії в 1851-році зачали процес, котрым ся Лютина стала окремов парохійов.

19-го августа 1851-го року на Праздник Преображенія Господа за юліанським календарьом ся містній жыхельці Зузані Фекете зьявив святой Николай. Была біднов вдовов і шшла до ліса на грибы, жебы мала што зварити своїм дітям. Взяла із собов і троє дітей. Коло мінеральной воды клякла на землю і втогды збачіла святочно облеченого єпископа, котрый ся подобав на св. Николая з іконостасу в лютиньській церькви. Єпископ ся озвав, же таке велике свято, мала бы быти в церькви, а она зберать грибы. Повідала, же є вдова, же є бідна, но він на то, же вчера могла го зробити, а же на памятку стрічі ту на тім місці треба поставити святой крест і вшытко повісти духовному отцьови. Потім ся стратив, а діти виділи лем перестрашену маму.

Тот святой єпископ ся їй зьявив і на дразі, і в лісі, і все напоминав, жебы повіла отцьови духовному, што наказав. Зузана нич не повідала нікому, бо ся бояла, але єпископ ся їй все зьявив і припомянув, што мать зробити. Наконець повіла вшытко містному священникови Штефанови Ройковічови. І тот їй не вірив, ані люди, сміяли ся і повідали, же то шалена Жужа.

Єдно дня знова ся їй зьявив святой і послідній раз припомянув їй, што мають зробити. Жена біжала за ріхтарьом, най прийде посмотри, але святого уж там не было. І він думав, же Зузані ся то лем привиділо. Но она в тот день онімла. Закликали докторів і психолога, они конштатовали, же Зузана здорова, лем не знали пояснити, чом онімла.

Отець духовный Ройковіч дав поставити крест і сам го посвятив. Втогды Зузана закричала, же го видить, видів го і отець духовный – того єпископа, і так вшыткы повірили, же в їх селі стало ся чудо.

Іці раз ся зьявив єпископ Николай, хотів, жебы збудовали на місці, де ся стрітили зо Зузанов, каплічку і присвятили ей Успенію Пресвятой Богородіці. Подаровав їй ікону, котру мала дати священникови Ройковічови, дістала і другу ікону, але каса, де была замкнута перша, была порожня, а наконець была там замкнута лем єдна. І того было чудо, котре

пересвідчіло вшыткых кураторів і священників, жебы єпископову просьбу сповнили.

Тоты чуда розсліджав і Єпархіалный уряд в Пряшові, і Крайський докторський колегіум. Выслідкы свого баданя загнали до Рима на конгрегацію, котра 24-го мая 1855-го року їх схвалила, і Папа римський Пій IX. послав апостольске брєве, в котрім суть выписаны вшыткы одпусты, якы на Лютиньській горі мож вымолити собі.

Народ зберав пінязі і будовав каплічку Успенія Пресвятой Богородіці, потім і далшы каплічки святой Анны, Святого Креста, Каплічку святого Николая при жрідлі воды, а послідня была докінчена в 1930-ім році. На Лютьньській горі были і многы выздоровліня, котры суть в записніці у ватиканських архівах.

Храм ту був деревяный, уж малый і так народ зачав будувати новий храм. Тот зачав будувати священник Антон Ройковіч. В 1908-ім році го высвятив пряшівський єпарха Йоан Валій. Деревяный храм згорів коротко перед высвячіньом нового.

Базиліка мінов

У 1950-ім році была Грекокатолицька церьков у Чехословакії офіціално заборонена, і ку обновліню церькви дішло аж по 18-ох роках, почас Празжской яри. В тім часі зачали обновлювати ся і одпусты грекокатоликів у Лютині.

І кедь був одпуст все під контрольов уніформованых або тайных поліцайтів, котры записовали собі наприклад авта ці автобусы, якы пришли на одпуст, люди ходили на успеньський одпуст із твердов віров, у великых ціслах, а того знали і в Римі.

В маріяньскім році, 22-го юна 1988-го року, Вселеньський Архіерей Йоан Павел II. апостольським брєве установив лютиньску Церьков Успенія Пресвятой Богородіці на базилику мінов.

З будованьом днешной базилики мінов почало ся у 1896-ім році. Як сьме споминали, курто передтым пожар зничів попередній деревяный храм. Тот був присвяченый святым Козмови і Даміянови. Днесь є базилика мінов доміантним храмом, і од 2010-го року є духовно звязана з базиликов Santa Maria Maggiore в Римі.

Якраз тот рік почас августового успеньского одпусту припомянули собі в Лютині 35 років од установліня лютиньского храму за базилику. Головным пунктом програму одпусту в Лютині была недільна торжественна архіерейска літургія, яку одслужыв владыка Петро Руснак, апостольський адміністратор Пряшівской архієпархії і братіславський єпарха. Ведно з ним служыли емерітный пряшівський архієпископ і митрополіта Йоан Бабяк, братіславський помічний єпископ Мілан Лах, десяткы священників і діаконы із вшыткых єпархій на Словакії.

Духовный центр ся в послідніх роках розбудовав

По 1989-ім році Грекокатолицька церьков у бывшій Чехословакії дістала повну слободу і могла зачати наповно обновлювати ся. Ані Лютина не зістала боком. Як найвекше путницьке місце дістала ся меджі пріоріты днесь уж емерітного пряшівского архієпископа і митрополіты Йоана Бабяка.

Якраз почас його перебуваня на стілці наперед пряшівского єпарха, пак архієпископа і митрополіты, до Лютины ішли великы інвестиції, вдяка котрым ся тото путницьке місце розбудовало на великий духовный комплекс.

У 2015-ім році была почас одпусту посвячена нова деревяна Церьков Святой Родины. Тота є збудована подля автентічного храму, котрый стояв в Лютині перед сучаснов базиликов мінов і згорів. Нова церьков з выгладковов вежов стоїть на скалі в ареалі базилики і має быти тырвалов споминов на Рік родины, котрый ся втогды святковав в Пряшівській архієпархії.

В році 2016, коли припоминав ся 165-річний юбілей, почас одпусту посвятили мінісканзен деревяных церьквей. Найдеме в нім десяткы скарбів русиньской сакральной архітектуры, мініатуры храмів як з території днешной выходной Словакії, так і храмы з Підкарпатя.

За владыкы Бабяка розшырили базилику, ку котрій добудовали бочны части, збудовали ся дві новы каплічки – єдна присвячена нашым священомученикам Павлови Петрови Гойдїчови, Васильови Гопкови і Методїйови Домінікови Тырчкови, друга присвячена святому Николайови. Тоты каплічки так само находить ся в ареалі базилики. Збудованый був і Душпастьрьський дім святого Николая, котрый служыть почас цілого року на різны духовны актївности, але роблять ся там наприклад і курсы іконопису. Управив ся літургічний простор на горі, в котрім ся служать богослужіня почас августовых одпустів.

У 2022-ім році посвятив владыка Петро Руснак, апостольський адміністратор Пряшівской архієпархії і братіславський єпарха, просторы новой Галерії Мікулаша Климчака. Будувати ся зачала в 2021-ім році, кедь був владыка Бабяк іці митрополітом.

Оддати честь Мікулашови Климчакови тым, же в нашім путницькім центрі несе галерія його мено, має свою причіну. Якраз тот великий художник робив розпис ікон на стінах в днешній базилици мінов, своїм типічным, і кедь не канонічным штїлом.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Vzpomínka na doktora Dumniče

Našel jsem projev prof. MUDr. Jurije Dumniče, velkého vlastence a Čechoslováka, který pronesl na slavnostním shromáždění k 77. výročí vzniku ČSR, konaném 27. října 1995 na Stadioně v Brně. Tehdy také promluvil prof.

JUDr. Mojmír Povolný, emeritní předseda Rady svobodného Československa v USA a prof. Jaromír Procházka za Hnutí československého porozumění. Projev dr. Dumniče přikládám i jeho snímek ze shromáždění.

S úctou k jeho památce **Jan Kruml**

(Připomenutí pana architekta Krumla nás potěšilo, na doktora Dumniče, který byl velkým přítelem naší Společnosti, vzpomínáme také moc rádi. Red.)

Studie profesora Magocsiho v monografii o ČR

Před několika lety mě vyzvala Akademie věd ČR, abych do velké monografie o prvních letech Československé republiky připravil studii o Podkarpatské Rusi. Kupodivu k tomu

nezvolila domácího odborníka, ale mne. Studie nakonec vyšla jako součást oné monografie Počátky Československé republiky. Pokud budete chtít, můžete ji publikovat samostatně.

Paul Robert Magocsi

Víte něco o osudech Vasila Suchaňáka?

Dovolím si dotaz, jak dohledat alespoň část osudu občana z Podkarpatské Rusi? Měl bych zájem o jednoho z nich: Vím pouze to, že Vasil Suchaňák, nar. v Berezném, přišel z fronty do Prahy a zůstal tu jako občan ČSR. Poté se přestěhoval a bydlel do roku 1968 v obci Rybník u České Třebové, později se přestěhoval do Bratislavy. Ví o něm někdo víc?

J. Kryštof Vávra

Nesnáze kongresového zákulisí

Po návratu ze 17. světového kongresu Rusínů v Novém Sadu na Vojvodině si naši delegáti postesklí, že tentokrát nebylo o účastníky dobře postaráno. Nehledě na dlouhou a náročnou cestu (ta ani jindy nebývá krátká a jednoduchá), jejich ubytování v Novém Sadu bylo špatné, strava velmi skromná, organizační zabezpečení mělo problémy. Domnívám se, že takové nepříjemné zkušenosti jsou spíš výjimečné. Jako účastník řady světových kongresů můžu potvrdit, že v jiných zemích se o delegáty postarali místní pořadatelé na dobré úrovni. Ať to bylo na Slovensku, v Maďarsku, Rumunsku či Polsku. Otiskujeme o tom vyprávění naší delegátky Kateřiny Romaňákové - také jako určité memento pro organizátory příštích kongresů...

Ve středu 16. srpna večer jsme vyjeli z Chomutova. Po dlouhé cestě po rozkopané Praze nás dovezli autem na Hlavní nádraží. Nasedli jsme do lůžkového vlaku Regiojetu, kde se nám spalo docela dobře. Vlak měl dvě hodiny zpoždění, na Slovensko do Košic dorazil až v 8 hodin ráno. Tam nás už čekali slovenští delegáti. Naložili nás i kufry a hned se jelo dál. Mikrobus měl 35 míst, s námi byl plně obsazen. Cesta byla dlouhá, ubíhala pomalu, a do Nového Sadu jsme dorazili ve 20 hodin večer. Byli jsme z cesty hodně unavení, sedáky v autobuse byly blízko sebe, měli jsme malý prostor na sezení. Po příjezdu jsme se zastavili v Rusínském středisku, kde se měla sejít Světová rada Rusínů, ale k tomu nedošlo. Tam jsme dostali k večeři placky z chlebového těsta plněné zelím.

Ubytovat na internát jsme jeli kolem 22 hodiny. Ani nevím, jak to tam mám popsat. Na první pohled jakž takž, prostěradla čistá, ale když jsme se podívali do kuchyně a do lednice, nevěřili jsme vlastním očím. V lednici bylo vše plesnivé, nádobí špinavé, po zemi rozházené věci. Bylo to hrozné, proto jsme kuchyň ani nepoužívali. No a v koupelně a na záchodě to bylo stejné. Museli jsme si tam trochu uklidit, abychom tato zařízení mohli během pobytu vůbec používat. Vysprchovali jsme se ve studené vodě a šli do postele.

Foto Ladislav Lojka

Delegátky kongresu snídají na lavičce (vpravo autorka textu Kateřina Romaňáková)

V pátek ráno byla v jídelně snídaně, potom se šlo asi 1 kilometr pěšky na Filosofickou fakultu, kde celá konference probíhala. Bylo na ni pozváno 99 delegátů, z toho se ale zúčastnilo pouze 77.

Světový kongres začal hymnou *Ja Rusyn by, jem i budu*. Pak Štefan Ljavinec, předseda Světové rady, zahájil a přivítal delegáty i hosty. Poté každý člen Světové rady hovořil o své práci i o činnosti své organizace, kterou zastupuje, od roku 2021 až do roku letošního, referovalo se o tom, co bylo vykonáno a co na nás čeká. Z každého zúčastněného státu promluvil delegáti o svých problémech a o tom, jak práci zlepšit.

Potom se šlo na oběd. Podávala se polévka, maso, bramborová kaše, hrášek a k tomu kysané zelí. Po obědě se pokračovalo v jednání. K večeři nám dali smažený obalovaný sýr s hranolky - a opět zelí.

Večerní program se konal v rusínském centru, které bylo vzdáleno asi 45 minut cesty pěšky. Tam jsme si zazpívali za doprovodu harmoniky. Někteří delegáti se bavili dlouho do noci.

Ráno jsme všichni šli na snídání, ale jídelna byla zavřená. Kuchařky nám vzadu za jídelnou rozdaly krabičky, ve kterých byly buchty s tvarohem, čokoláda a kakaové pití. Snídali jsme tedy na lavičkách v parčíku. Po snídání jsme šli do kongresového sálu a pokračovali v jednání...

KATEŘINA ROMAŇÁKOVÁ

Karpatům

VĚRA LENĎELOVÁ

Vím,
že tam jednou
i má duše spočine -
uprostřed středu
kde duše mých předků
na křídlech ztichlých ptáků
i mě tam donesou
tam kde den co den
usíná slunce
na skalních převisech
na podnosu tak dávno uvitých
ptačích hnízd
co chvíli jinde vzejde
ve sklepeních i podkrovích
za France Jozefa
tu a tam
v mezíprostorech všech
možných světů a časů
viditelných i neviditelných
kde duch hřímajícího Mojžíše
a tklivý pláč Panny Marie
snoubí se s bosorkou
a cikánečci stále jedí
vydlabanou dřevěnou lžící
z dědovy mísy mých předků...

Prosinec 1999